

KOKYBIŠKAS ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKŲ UGDYMAS

Metodinė priemonė
lopšelių auklėtojams, tėvams, ugdantiems
vaikus nuo gimimo iki trejų metų

Vilnius, 2009

UDK 373.2(072)

Ko-103

Parengė:

Regina Sabaliauskienė, Ugdymo inovacijų centro direktorė

Regina Rimkienė, Ugdymo inovacijų centro projektų koordinatore

Recenzavo:

Prof. Ona Monkevičienė, Vaikystės studijų katedros vedėja,
Vilniaus Pedagoginis universitetas

Doc. dr. Vitolda Sofija Glebuviene, Vaikystės studijų katedros dėstytoja,
Vilniaus Pedagoginis universitetas

Doc. dr. Kristina Stankevičienė, Vaikystės studijų katedros dėstytoja,
Vilniaus Pedagoginis universitetas

Konsultavo ir teikė siūlymus:

Gražina Šeibokienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo departamento Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėja

Laimutė Jankauskienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo departamento Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vyriausioji specialistė

Asta Turskienė, Ugdymo plėtotės centro Ugdymo turinio įgyvendinimo skyriaus vedėjos pavaduotoja

Irina Mickutė, Ugdymo plėtotės centro Ugdymo turinio įgyvendinimo skyriaus metodininkė

TURINYS

Įvadas	5
1. Ankstyvojo amžiaus vaikų poreikiai ir jų tenkinimas.....	9
1.1. Vaikų nuo gimimo iki trejų metų svarbiausi poreikiai	9
1.2. Vaikų poreikius atitinkanti, fiziškai ir emociškai saugi aplinka	10
1.3. Maitinimo krūtimi ir visaverčio maisto poreikis kūdikystėje.....	14
2. Individualios vaikų raidos skatinimas.....	16
2.1. Sėkmingo vaikų ugdymosi veiksniai.....	16
2.2. Vaikų temperamento reikšmė ugdymui(si).....	17
2.3. Socialinė ir emocinė vaikų raida	20
2.4. Vaikų pasitikėjimo savimi skatinimas.....	24
2.5. Tinkamo vaikų elgesio skatinimo būdai.....	25
2.6. Žaidimo svarba vaikų ugdymui(si)	27
2.7. Vaikų kalbos raida	31
2.8. Fizinė vaikų raida.....	34
3. Pagalba šeimai ir šeimos įtraukimas į ugdymo procesą.....	37
4. Vaiko stebėjimas, stebėjimo rezultatų naudojimas vaiko ugdymui, informacijos pateikimo būdai tėvams	41
5. Pedagogo refleksijos svarba siekiant ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymo kokybės	45
5.1. Savirefleksijos anketa	47
Literatūra	54

ĮVADAS

Gerb. Skaitytojau,

Pirmieji treji gyvenimo metai daugelio vaikystės ir asmenybės raidos tyrinėtojų laikomi svarbiausiais, nes šiuo laikotarpiu formuojasi pasitikėjimo savimi ir kitais, prieraišumo, savarankiškumo, kūrybiškumo ir daugelio kitų savybių pamatai. Vaikystė – tai ne rengimas gyventi ateityje, bet gyvenimas dabartyje. Nuo to, kokias ugdymo(-si) sąlygas sudarome vaikui vaikystėje, didelė dalimi priklauso visas tolesnis jo gyvenimas. Kūdikystė ir ankstyvoji vaikystė – nuostabus metas ne tik vaikui, bet ir suaugusiesiems, kurie rūpinasi juo kiekvieną dieną, atidžiai stebi jo raidą. Šiuo laikotarpiu daugelis vaikų demonstruoja vis naujus gebėjimus – pvz., laiko galvytę, šypsosi, vartosi, sėdi, ropoja, šliaužia, vaikščioja ir t. t. Tuo pat metu kiekvienas vaikas yra unikalus: vystosi savo tempu, turi savitą bendravimo stilių, individualiai reaguoja į žmones ir jį supantį pasaulį. Spartūs pokyčiai vaiko gyvenime ir jo raidos individualumas sukelia daug džiaugsmo suaugusiesiems, tuo pačiu – didelę atsakomybę už kokybiškų sąlygų sudarymą, nuo kurių priklauso tolimesnė vaiko augimo ir ugdymo(-si) sėkmė. Kad galėtume padėti vaikui ugdytis ir tobulėti pagal jo prigimtį atitinkančias galias, turime gerai išmanyti bendras šio amžiaus tarpsnio ir savo atžalos ypatumus, tačiau neretas tėvelis ar mamytė stokoja žinių ir patirties, o tai neleidžia patirti visų tėvystės teikiamų džiaugsmų.

Vaikui iki trejų metų geriausia augti šeimoje, bet dėl socialinių, užimtumo ir kitų priežasčių daugelis šeimų mažylį patiki lopšelio pedagogams. Pastaruoju metu ši tendencija vis labiau ryškėja. Didėja poreikis ugdyti kūdikius ir vaikus iki dvejų metų lopšelio grupėje. Tėvai, atiduodami mažylius net ir trumpalaikiai pedagogui globai, tikisi, kad bus tenkinami visi vaiko poreikiai, o neretai – kad ir jiems patiems bus pateikta svarbi informacija apie vaiką, patariama, kaip geriau atlikti tėvų vaidmenį. Šitaip visuomenėje formuojasi nuostata, kad lopšelio auklėtojai yra ne tik profesionalūs ugdytojai, bet ir kūrėjai, patarėjai, pagalbininkai. Iš jų tikimasi, kad grupėje sukurs tokią ugdomąją aplinką, kurioje mažyliai bus saugūs psichologiškai ir fiziškai, stengsis pažinti ir individualiai ugdyti kiekvieną vaiką, pažinti ir gerbti jo šeimos kultūrą, tradicijas. Jie gerai žinos kūdikių ir vaikų iki trejų metų amžiaus ypatumus, gebės turimas žinias ir patirtį taikyti praktikoje.

Be to, jie bus puikūs tėvelių pagalbininkai, dalindamiesi informacija apie vaiko raidą, įtraukdami šeimos narius į bendrą, visapusišką vaiko ugdymo namuose ir lopšelyje veiklą. Kita vertus, dera pripažinti, kad daugelis šiandieninių auklėtojų, gerai žinodami vaikų nuo pusantrų metų vystymosi ypatumus, neretai stokoja kompetencijos dirbti su kūdikiais, atrinkti reikiamos informacijos ir praktiškai taikyti tinkamus bendravimo ir bendradarbiavimo su šeima būdus.

Atsižvelgdamos į tai pateikiame metodinę priemonę „Kokybiškas ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymas“, kuria siekėme dviejų tikslų: padėti pedagogams pažinti ir ugdyti kūdikius ir vaikus iki trejų metų lopšelio grupėje; padėti pedagogams teikti informaciją ir reikalingą pagalbą tėvams, auginantiems tokio amžiaus vaikus. Atkreipiame dėmesį, kad dėl šių tikslų sudėtingumo pasirinkta Lietuvos skaitytojui gana neįprasta leidinio struktūra. Daugiaplanę metodinę priemonę sudaro: pagrindinė knyga – „Kokybiškas ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymas“, jos priedai (devynios atskiros knygelės – „Pirmieji vaiko gyvenimo metai“, „Mažylio maitinimas“, „Socialinė ir emocinė raida“, „Tinkamo vaikų elgesio skatinimo būdai“, „Skirtingo temperamento vaikai“, „Žaidimas (nuo gimimo iki 1 metų)“, „Žaidimas (nuo 1 iki 3 metų)“, „Knygų teikiamas džiaugsmas“, „Kalbos įgūdžių formavimasis“) ir trys plakatai („Kaip aš užaugu Tavo globoje: nuo gimimo iki 8 mėnesių“, „Kaip aš užaugu Tavo globoje: nuo 8 iki 18 mėnesių“, „Kaip aš užaugu Tavo globoje: nuo 18 mėnesių iki trejų metų“).

Šioje metodinėje priemonėje vadovaujamesi pagrindinėmis į vaiką orientuoto ugdymo nuostatomis ir principais: ugdymas grindžiamas visuminiu vaiko pažinimu, pripažįstama ir skatinama vaiko individualybė, atsižvelgiama į savitus vaiko augimo ir raidos tempus, rodoma pagarba jam ir jo šeimos nariams; vaiko savarankiškumas ugdomas sudarant įvairias galimybes rinktis pasaulio pažinimo ir patirties kaupimo būdus. Taigi vaikas ir vaikystė čia traktuojami kaip unikalūs reiškiniai.

Suprasdamos, kad kiekvienas šios metodinės priemonės skaitytojas ras savitus jos naudojimo praktikoje būdus, vis dėlto ryžtamės pateikti keletą siūlymų. Pagrindinėje knygoje pateikta medžiaga rekomenduotume pasinaudoti pedagogams gilinant savo žinias apie ankstyvąją vaikystę, stebint, planuojant ir kuriant sąlygas individualiam vaikų ugdymui grupėje, taip pat renkantis informaciją, kurią numatysite plačiau pristatyti ir aptarti su tėvais. Atskiros knygelės skirtos tėvų žinioms pagilinti po to, kai jau būsite su jais aptarę tam tikras vaiko raidos ar ugdymo(-si) sritis. Likusią metodinės priemonės dalį – plakatus, kurie tarsis „kreipiasi“ į tėvus ir kitus ugdytojus vaiko balsu, – rekomenduotume eksponuoti tėvams matomoje vietoje ir aptarti esant poreikiui.

Taip pat norime akcentuoti, kad ši metodinė priemonė nepretenduoja į išsamias metodines rekomendacijas ir nėra chrestomatinio pobūdžio leidinys, kuriame būtų sistemingai, visiškai ir nuosekliai atskleisti visi ugdymo lopšelio grupėje procesai ir aspektai ar pateikiami visi atsakymai, kaip ugdytojui reikėtų elgtis bendraujant ir bendradarbiaujant su vaiko šeima. Atkreipiame Jūsų dėmesį, kad metodinėje priemonėje, įvairiems klausimams skiriamas nevienodas dėmesys. Tai nulėmė sukaupta ilgalaikė mūsų patirtis dalyvaujant ankstyvojo ugdymo plėtrai ir inovacijoms skirtuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose projektuose, kitų Lietuvoje išleistų ir praktiškai taikomų priemonių turinys, nuolatinis bendravimas su auklėtojais jų mokymų metu.

Nuoširdžiai tikimės, kad ši priemonė atras vietą tarp kitų leidinių ir metodinių priemonių, skirtų ankstyvajam instituciniam ugdymui, ir bus naudinga teikiant metodinę pagalbą lop-

šelių auklėtojams, o jų pastangomis ir tėveliams. Tikimės, kad ši priemonė taps lopšelio grupės bibliotekos naudinga knyga, skatins pedagogus ir tėvelius tarpusavyje dalytis naudinga informacija, turimomis žiniomis ir sukaupta patirtimi.

Reiškiamo viltį, kad mūsų parengta metodinė priemonė paskatins Lietuvos mokslininkus ir praktikus suaktyvinti kūdikystės ir ankstyvosios vaikystės tyrinėjimus, jų pagrindu rengti naujas metodines priemones ar rekomendacijas, padedančias studentams, lopšelių auklėtojams, įvairių valdymo lygmenų vadovams siekti kokybiško institucinio kūdikių ir vaikų iki trejų metų ugdymo.

Nuoširdžiai dėkojame Vilniaus pedagoginio universiteto profesorei Onai Monkevičienei, docentei Vitoldai Sofijai Glebuvienei ir docentei Kristinai Stankevičienei; Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo departamento Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėjai Gražinai Šeibokienei ir vyriausiajai specialistei Laimutei Jankauskienei; Ugdymo plėtotės centro Ugdymo turinio įgyvendinimo skyriaus vedėjos pavaduotojai Astai Turskienei ir metodininkei Irinai Mickutei už dalykines pastabas ir patarimus rengiant šį leidinį.

Leidinyje panaudotos nuotraukos iš asmeninių šeimų archyvų. Nuoširdžiai dėkojame Evelinos ir Vaido Rimkų šeimai už sūnaus Vytenio nuotraukas, Indrės ir Andriaus Misiūnų šeimai už sūnaus Martyno nuotraukas, Aistos ir Manto Volbekų šeimai už dukrelių Tėjos ir Minijos nuotraukas, Jolantos ir Michailo Kalačiovų šeimai už dukters Ievutės nuotraukas, Oksanos ir Rimo Ražinskų šeimai už sūnelių Alekso ir Manto nuotraukas, Dalios ir Gedimino Repšių šeimai už dukrytės Ievutės nuotraukas, Godos ir Vaidoto Balynų šeimai už sūnaus Augusto nuotraukas, Indrės ir Andriaus Jakučionių šeimai už dukrytės Ūlos nuotraukas. Taip pat dėkojame Kauno vaikystės pedagogikos centro prie lopšelio-darželio „Aušrinė“ lopšelio grupės „Saulės zuikučiai“ auklėtojai Daliai Kleinauskienei ir jos ugdytinių tėveliams už vaikų nuotraukas bei Vilniaus miesto lopšelių – darželių „Strazdelis“ ir „Boružėlė“ ugdytinių tėveliams už vaikų nuotraukas.

Regina Sabaliauskienė
Regina Rimkienė

1. Ankstyvojo amžiaus vaikų poreikiai ir jų tenkinimas

1.1. Vaikų nuo gimimo iki trejų metų svarbiausi poreikiai

X amžiaus psichologas Abraham Maslow teigė, kad žmogus negali ugdytis nepatenkinęs pagrindinių poreikių. Vadovaujantis jo pasiūlyta teorija esama 5 poreikių lygmenų, lemiančių žmonių elgseną:

- **savęs aktualizavimo** (saviraiškos) **poreikis**: išreikšti save siekiant nuolatos tobulėti;
- **poreikis būti gerbiamam ir pripažintam**: savo vertės, aplinkinių pagarbos ir pripažinimo;
- **socialiniai poreikiai**: priklausomybės kokiam nors grupei, draugystės, paramos;
- **saugumo poreikiai**: apsaugos nuo pavojų ir grėsmių;
- **fiziologiniai poreikiai**: maisto, vandens, miego, pastogės.

Anot jo, tik patenkinęs žemesnius poreikius (fiziologinius, saugumo), žmogus gali visapusiškai tenkinti ir aukštesniuosis. Todėl šitie poreikiai sudaro hierarchinę sistemą. Per pirmus septynerius gyvenimo metus ši poreikių piramidė reiškiasi ypač hierarchiškai. T. y. nepatenkinęs žemiausio lygmens poreikių (fizinių, saugumo ir meilės), vaikas negali atsiverti aukštesniųjų – savęs aktualizavimo, pagarbos ir pripažinimo – poreikių tenkinimui.

T. Berry Brazelton ir Stanley Greenspan apibrėžia išskirtinius **mažų vaikų** poreikius:

- nuolatinio emocinio ryšio;
- fizinio saugumo ir priežiūros;
- įvairios patirties, atitinkančios individualius poreikius;
- vaiko raidą atitinkančios veiklos;
- tam tikrų ribų ir pažįstamos aplinkos;
- palaikančios bendruomenės ir kultūrinio perimamumo;
- garantijų dėl savo gerovės ateityje.

Šių poreikių tenkinimas yra esminė sąlyga, kad būtų garantuota derama mažų vaikų priežiūra ir ugdyma(sis). Vaikai gali tinkamai vystytis ir ugdytis, kai užtikrinamas jų emocinis ir fizinis saugumas, patenkinamas smalsumas, o aplinkiniai juos pripažįsta, myli; kai vaikai turi nustatytas ribas, gali veikti pažįstamoje, raidą skatinančioje aplinkoje ir jaučiasi esą bendruomenės nariai.

Vaikų nuo gimimo iki 3 metų ugdymas skiriasi nuo vyresnių vaikų. Ugdant šio amžiaus mažylius būtina sieti fizinės, pažintinės, kalbos, emocinės ir socialinės vaiko raidos skatinimą,

atsižvelgti į labai greitą kūdikių raidos tempą. Ir kūdikiai, ir kiek vyresni vaikai labai priklausomi nuo to, kaip suaugusieji geba patenkinti jų poreikius, padeda išvengti diskomforto ir streso. Pirmaisiais vaikų gyvenimo metais auklėtojai turi gilintis į kiekvieno vaiko raidos ypatybes ir, be abejo, gerai žinoti šio amžiaus vaikų bendruosius raidos bruožus. Vaiko vystymuisi būdingi tam tikri raidos tarpsniai. Ypač svarbūs du aspektai: pirma, kiekvieno vaiko raidos kelias yra labai individualus. Yra nemažai vaikų, kurių vienos ar kitos srities raida neatitinka tyrimais nustatytų vidutinių amžiaus normų. Antra – vaiko vystymasis tam tikru periodu gali sulėtėti dėl įvairiausių priežasčių. Kalbant apie tai, kaip formuojasi vaiko asmenybė, visada keliamas klausimas: genai ar aplinka? Šiuolaikiniai tyrimai rodo, kad vaiko vystymuisi daro įtaką ir paveldėjimas, ir ugdymas, ir šeima, ir aplinka. Todėl tik sutelktos vaiko tėvų ir lopšelio grupės auklėtojų pastangos gali sudaryti maksimalias sąlygas kiekvieno vaiko poreikiams tenkinti ir sėkmingai plėtoti prigimtines galias.

Lopšelio grupėje dirbantys auklėtojai gali padėti savo auklėtinių tėvams, pagilindami žinias apie vaikų amžiaus raidą, išskirtinius mažų vaikų poreikius ir efektyvius jų tenkinimo būdus. Naudingą informaciją tėvams gali perduoti per susirinkimus, individualių pokalbių metu, išsiuntinėti elektroniniu paštu ar patalpinti į tėvams skirtą skelbimų lentą matomoje lopšelio grupės vietoje.

1.2. Vaikų poreikius atitinkanti, fiziškai ir emociškai saugi aplinka

Grupės aplinka daro didelę įtaką kiekvieno vaiko ugdymosi patirčiai. Pedagogų tikslas – kruopščiai apgalvoti, kaip išdėstyti baldus, kad vaikai jaustųsi saugiai, kad žaisdami neužsigautų. Išradingai įrengta aplinka skatina visapusišką vaiko raidą. Nepaprastai svarbūs sveikatos ir vaikų saugumo aspektai, į kuriuos būtina atsižvelgti, planuojant lopšelio grupės aplinką.

Kaip žinome, visi vaikai yra unikalūs, pasižymi savitu ugdymosi stiliumi ir sparta. Auklėtojo tikslas – sukurti grupėje tokią aplinką, kurioje kiekvienas vaikas galėtų atsiskleisti ir būtų gerbiamas, vertinamas ne tik jo, bet ir visos šeimos indėlis į grupės gyvenimą. Todėl grupės aplinką derėtų planuoti ir kurti pasitarus su tėvais. Vienokia lopšelio grupės aplinka reikalinga

kūdikiams, kitokia – vyresniems vaikams, tačiau bendras principas yra tas, kad ši aplinka turi kuo daugiau priminti namus. Tai padaryti gali padėti tėvai, patardami, kaip įrengti grupės aplinką, kad ji taptų panašesnė į namų, atnešdami iš namų įvairių vaikams malonių smulkmenų.

Grupės erdvė gali būti suskirstyta į mažesnes erdves, kuriose kaupiamos atitinkamos priemonės. Kūdikių grupėje patariama įrengti atvykimo, vystymo ir tualetų, miegamoji, kūdikių žindymo,

ugdymo(si) veiklos erdvės. Kūdikių akių lygyje prie sienos, lovelės galo ar lentynos pakabinami spalvingi paveikslėliai, šeimų nuotraukos, spalvingi žaislai, skatinantys sutelkti dėmesį, domėtis daiktais. Žaislai turėtų būti padėti taip, kad kūdikis juos pasiektų. Tai padės lavinti smulkiuosius judesius, tyrinėti daiktus. Patogių vietų, kur galėtų sėdėti suaugusieji su kūdikiu ant rankų, įrengimas sudaro galimybę ugdyti pasitikėjimu grįstus santykius. Minkšti paviršiai – kilimai, čiužiniai – skatina kūdikius įgyti pagrindinius judėjimo įgūdžius.

Lopšelyje vaikams turi būti sudarytos galimybės žaisti, tyrinėti, rasti ramią vietą pailsėti, taip pat – pakankamai vietos žaisti judrius ir stalo žaidimus. Aplinka turi būti saugi, pakankamai erdvi, joje gausu paprastų, saugių priemonių. Žaidimams skirtos priemonės turi būti tvarkingai sudėtos tam skirtose vietose. Žaislų, kuriais žaidžiant būtina vadovautis naudojimosi taisyklėmis, nereikėtų duoti mažesniems negu 2,5 metų vaikams. Spintelės turėtų būti atviros, o lentynos kabinamos neaukštai, kad vaikai matytų, ko, kiek ir kur padėta, ir galėtų savarankiškai (kai pradeda vaikščioti) pasiimti reikalingų priemonių. Išradingi pedagogai ugdymo tikslams panaudoja visą grupės erdvę – sienas, duris, langus, lubas.

Maži vaikai gali pervargti pernelyg stimuliuojančioje aplinkoje, todėl jiems geriau sukurti ramesnę erdvę. Pradėję vaikščioti vaikai labiausiai domisi judėjimo fenomenu, todėl jiems reikia sukurti saugią aplinką, kur šis jų noras nebūtų varžomas. 1–3 metų vaikams reikėtų skirti daugiau erdvės, kadangi nuolat didėjančios jų galimybės judėti skatina vaikus eiti vis toliau ir greičiau. Tinkamai įrengtame kambaryje kūdikiai ir kiek vyresni vaikai patiria saugaus aplinkos ir bendramžių tyrinėjimo laisvę. Galėdami saugiai veikti ir žaisti, vaikai geba išlaikyti dėmesį ilgesnį laiką, taip paneigdami tradicinį teiginį, neva vaikai gali sutelkti dėmesį tik trumpam laikui.

Rekomenduojamos ugdymo(si) erdvės kūdikių (nuo gimimo iki 8 mėnesių) grupėje

- Atvykimo erdvė.
- Vystymo ir tualetų erdvė.
- Miegamoji erdvė.
- Kūdikio žindymo erdvė.
- Kūdikio būdravimo erdvė – maniežas.

Aplinkos pritaikymas (nuo gimimo iki 8 mėnesių) kūdikiui

- Vaikų akių lygyje prie sienos, lovelės galo, lentynos pakabinti paveikslėlius ar spalvingus žaislus.
- Žaislus padėti ar pakabinti taip, kad vaikas gerai pasiektų.
- Vaikams pažįstami žaislai, daiktai, balso ir muzikos įrašai.
- Dėžė žaislams, kurie po žaidimo bus plaunami.
- Įrengti patogias vietas, kur galėtų sėdėti suaugęs su kūdikiu ant rankų – minkšti čiužiniai, minkštos ar supamosios kėdės.

Rekomenduojamos erdvės paaugusiam (nuo 8 iki 12 mėnesių) kūdikiui

- Atvykimo erdvė.
- Vystymo ir tualetų erdvė.

- Miegamoji erdvė.
- Kūdikio žindymo erdvė.
- Kūdikio būdravimo erdvė – maniežas.
- Savarankiško judėjimo erdvė.

Aplinkos pritaikymas paaugusiam (nuo 8 iki 12 mėnesių) kūdikiui

- Parinkti tvirtus baldus apvaliais kampais, įtaisyti turėklus, kad jų įsitvėrę vaikai galėtų atsistoti.
- Naudoti žemas sienes, kad vaikai ir suaugusieji vieni kitus matytų.
- Įrengti erdvę, kurioje vaikas galėtų netrukdomas žaisti.
- Minkšti paviršiai: kilimas, čiužinys, kad kūdikiai galėtų saugiai judėti.
- Vaikui matomoje vietoje pakabinti tėvų nuotraukas grupėje, iš namų atneštus žaislus, knygeles ar kt.

Rekomenduojamos ugdymo(si) erdvės metinukų ir dvimečių vaikų grupėje

- **Judrioji:** vežimėliai, mašinėlės, stumdomi, traukiami žaislai, kalnelis, sūpynės, tuneliai, kartoninės dėžės, kamuoliai ar kt.
- **Vaidmeninių žaidimų:** žaislinė viryklė, kriauklė, lėlės, indeliai, drabužėliai persirengimui, veidrodis, papuošalai ir kt.
- **Statybinių žaidimų:** kubeliai, trinkelės, mašinėlės, įvairūs žvėreliai ar kt.
- **Ramybės:** knygelės, minkštas čiužinys, pagalvėlės, minkšti žaislai, šeimos narių nuotraukos ar kt.
- **Meninės saviraiškos** (kūrybinės netvarkos): popierius, piešimo, tapymo priemonės, muzikiniai žaislai ir kt.
- **Smėlio – vandens:** formelės, kibirėliai, indeliai, skęstantys ir plaukiantys žaislai, įvairūs daiktai ir kt.

Patarimai veiklos erdvėms planuoti

- Aktyvias ir triukšmingas erdves įkurti atokiau nuo sąlygiškai ramių.
- Atsižvelgiant į veiklas pasirinkti skirtingą grindų dangą – vienur kiliminę, kitur vinilinę.
- Įrengti patogią vietą bendrauti su tėvais.
- Sukurti galimybes tyrinėti aplinką kūdikiams, metinukams ir dvimečiams.
- Grupės patalpa turi būti suplanuota taip, kad būtų matyti kiekvienas vaikas bet kurioje vietoje.
- Erdves suskirstyti pagal dominuojančias šio amžiaus vaikų veiklas, interesus.
- Takus, žyminčius, kuriose vietose galima vaikščioti, atskirti žemomis pertvarėlėmis.

Parentant priemonės ir žaislus svarbu apgalvoti, kad jie ugdytų ir tobulintų

- Socialinę ir emocinę mažylio raidą.
- Pažintinę, t. y. vaiko pojūčius.
- Smulkiąją motoriką.

- Viso kūno judesius.
- Vaiko kalbą, bendravimo įgūdžius.

Tinkamų žaislų ir priemonių parinkimas

- Lavinantys rankos, riešo (smulkiuosius) judesius: permatomi barškučiai, pupų maišeliai, sudedami puodukai, lego, smulkių daiktų rinkiniai, jungiamosios detalės, dėžutės su dangteliais, dideli karoliai, dėlionės (3–8 dalių) ir kt.
- Lavinantys viso kūno (pagrindinius) judesius: sūpynės, arkliukai, stumdomi, traukiami žaislai, kamuoliai ir pan.
- Skirti formai, dydžiui, spalvai tyrinėti: piramidės, bokšteliai, kubeliai, suneriami, sudedami vienas į kitą žaislai.
- Skatinantys kalbos ugdymą, ramius žaidimus: knygelės, paveikslėliai.

Žaislų ir priemonių išdėstymas

- Laikyti ten, kur jie dažniausiai naudojami.
- Vaikai turi juos matyti ir patys pasirinkti.
- Dėžės ir lentynas pažymėti raidėmis, užrašais, piešiniais, skaičiais.
- Reguliariai keisti priemones.
- Ant sienos pakabinti paveikslėlių, šeimos narių nuotraukų, nedūžtantį veidrodį, žaislus taip, kad vaikai galėtų juos matyti ir paliesti.

Pirmaisiais gyvenimo mėnesiais vaikų dienotvarkė būna labai individuali. Lopšelio grupėje kiekvienas kūdikis maitinamas, kai yra alkanas; kai pavargsta, guldomas miegoti į savo lovytę; sauskelnės pakeičiamos, kai to reikia. Auklėtojui padedant kūdikiams susiformuoja poreikis tam tikru laiku tenkinti miego, valgio ir kitus pagrindinius poreikius, tačiau kiekvieno dienotvarkė skiriasi.

Vyresnių vaikų dienotvarkės supanašėja ir daugelis jau pasirenkę sėkmingai prisitaikyti prie lanksčios lopšelio dienotvarkės. Galėdami numatyti dienos įvykių seką vaikai jaučiasi saugesni. Padaryti grupės aplinką nuspėjamą ir saugią padeda grupės dienotvarkė. Maži vaikai dar nemo-ka skaityti, todėl dienotvarkę turi žymėti

spalvingi simboliai: pvz., nupieštas laikrodis, rodantis atitinkamą laiką, ir šalia paveikslukas, padedantis vaikui nuspėti numatomų veiklų seką.

Jau niekam nekyla abejonių, koks svarbus vaiko vystymuisi yra fizinis kontaktas. Pastebėta, kad vaikai, nejučiantys meilės, ne tik patiria stresą, bet ir auga lėčiau, prasčiau išsivystę jų motoriniai judesiai. Suaugusiųjų neatidumas ir priešiškus vaikai skatina jų užsisklęsti, prastėja jo apetitas. Visa tai tiesiogiai atsiliepia augimui. Nustatyta, kad emocinė deprivacija (šiltų santykių stoka, vaiko atskirtis) pakeičia endokrininę sistemą ir augimo hormono gamimą. Jei kūdikis apkabinamas ir paglostomas, jam ypač intensyviai perteikiamas saugumo ir artumo signalas. Kūdikis pasaulį priima savo jutimo organais. Glaudžiamas tėvų ar auklėtojų mažylis gali geriau girdėti jų balsus ir širdies plakimą, uosti pažįstamą kvapą ir, žinoma, tyrinėti veido bruožus. Sužadinamos beveik visos pojūčių sistemos, skatinančios tolesnį vystymąsi ir ugdymą(si). Turėdami saugią salelę, mažieji lengviau užmezga kontaktą su kitais asmenimis, yra žvalūs, atidžiau stebi aplinką, tyrinėja juos supantį pasaulį.

1. 3. Maitinimo krūtimi ir visaverčio maisto poreikis kūdikystėje

Plačiai pripažinta, kad laikotarpis nuo gimimo iki dvejų metų yra kritinis kūdikio augimo, sveikatos ir elgsenos vystymosi aspektais. Moksliniais tyrimais patvirtinta, kad šiuo intensyvaus augimo laikotarpiu mažylis ypač jautrus maistinių medžiagų ir mikroelementų trūkimui. Kai

vaikui sukanka dveji, ištaisyti iki tol patirtą maistinių medžiagų stygių ar augimo sulėtėjimą labai sudėtinga. Todėl iki dvejų metų vaikų mitybai turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Mažo vaiko smegenų vystymasis priklauso nuo sveiko, visaverčio maisto. Kūdikiu nieko nėra geriau už mamos pienu, o svarbiausia, jog maitinant kūdikį krūtimi užsimezga stiprus ir ilgalaikis emocinis ryšys tarp mamos ir kūdikio. Maitinimas krūtimi papildo mamos ir vaiko emocines ir bendravimo reikmes, sustiprina artimą, intymų jų ryšį. Mamos piene yra natūralių antikūnių, stiprinančių vaiko imuninę sistemą, todėl jis yra tarsi šarvas, apsaugantis kūdikį nuo infekcijų. Mamos pienu maitinami kūdikiai rečiau susergera tokiais ligomis kaip astma, egzema ir kt., be to, pastebėta, kad šių vaikelių intelektas vystosi kur kas sparčiau.

Kadangi maitinimas krūtimi turi tiek daug privalumų, kūdikiui pradėjus lankyti grupę, auklėtojams derėtų raginti mamas ir toliau maitinti savo kūdikius krūtimi, suteikti emocinę ir praktinę pagalbą toms mamoms. Grupės aplinkoje reikėtų įrengti patogią vietą maitinančiai mamai ir vaikui, su kiekviena mama suderinti vaiko maitinimo grafiką. Jei mama negali pati atvykti pamaitinti vaiko, reikia paprašyti, kad atneštų nutraukto savo pieno buteliukuose, kurio auklėtojai galėtų duoti vaikui dienos metu. Reikėtų pasirūpinti, kur laikyti pieną, kaip jį pašildyti.

Kai kūdikis pradeda valgyti ne tik mamos pieną, svarbu pasirūpinti visaverte jo mityba. Svarbu, kad su visaverčiu maistu vaikas gautų kuo įvairesnių, pageidautina – ekologiškų produktų: raudonos mėsos, paukštienos, žuvies, daržovių, vaisių, kruopų ir pieno. Su tėvais būtina suderinti individualų kūdikio maitinimo grafiką, maisto rūšis. Su tėvais susitariama, kas ruoš maistą vaikui – patys tėvai ar ugdymo įstaiga. Kūdikiai šiuo laikotarpiu dar tik pratinami prie įvairesnio maisto. Vieni jau valgo vaisių tyreles, kiti – daržovių košeles, trintą mėsą. Svarbu, kad kūdikis gautų to maisto, kurį mėgsta ir valgo. Be to, būtina skatinti ragauti naujo maisto. Su tėvais susitariama, prie kokio maisto jie pratins vaiką namuose, prie jo vaikas pratinamas ir grupėje. Ragavimas ir naujų skonių atradimas ypač svarbus kūdikystėje ir pirmais gyvenimo metais, nuo to labai priklausys, kokios valgymo nuostatos užsifiksuos ir susiformuos pirmaisiais gyvenimo metais. Todėl kūdikį ir mažą vaiką reikėtų su didele kantrybe pratinti prie kuo įvairesnio visaverčio maisto.

Jei mažylis pamėgo vienos rūšies vaisius ar daržoves, tai dar nereiškia, kad jis taip pat greitai pripažins kitokios – kiekviena maisto rūšis turi skirtingą kvapą, skonį, o tai gali trikdyti. Kūdikiams ir mažiems vaikams maloniausi saldaus skonio produktai, tačiau būtina pažinti ir kitokį maistą. Tam padės ragavimas, vien tik ragavimas, ir teks apsišarvuoti didele kantrybe. Kūdikiui gali nepatikti naujo produkto skonis, jis gali nemokėti kramtyti ar nuryti tirštesnės neįprastos konsistencijos maisto. Gana dažnai valgymo įgūdžiai atsiranda ne iš karto, neretai tik po nesėkmingo 8–10 kartų ragavimo mažylis pripažįsta naujus produktus.

Teisingas, visavertis vaiko maitinimas pirmus trejus metus labai svarbus tolesnei vaiko sveikatai. Tik mes, suaugusieji, atsakingi už tai, kad vaiko valgiaraštyje atsirastų vertingas, pagal amžių subalansuotas naujų skonių ir tekstūrų maistas. Visa tai svarbu norint, kad ir ateityje vaikas mėgtų sveiką maistą, turėtų susiformavusius sveiko maitinimosi įgūdžius. Mažo vaiko smegenų vystymasis priklauso nuo sveiko, visaverčio maisto. Jau seniai pastebėta, kad nevisavertė vaiko mityba neigiamai atsiliepia pažintiniam jo vystymuisi.

Kūdikiai susipažįsta su maistu žiūrėdami, ragaudami, uostydami ir liesdami. Didesniems vaikams maisto gaminimas ir valgymas suteikia galimybių lavinti savo įgūdžius ir kaupti patirtį.

Daugiau informacijos ir patarimų apie mažų vaikų maitinimą rasite priede „Mažylio maitinimas“.

2. Individualios vaikų raidos skatinimas

2.1. Sėkmingo vaikų ugdymosi veiksniai

Tarptautinių žodžių žodyne lotyniška frazė „tabulia raza“ – („tabula rasa“) aiškinama kaip šviri lenta, t. y. švarus lapas, neliestas, tyras dalykas; vaiko siela. Nors mes žinome, kad vaikas į šį pasaulį ateina su savita savo prigimtimi, paveldėtais dalykais, bet tai, ką įrašysime į švirią vaiko sielą, priklauso nuo mūsų, suaugusiųjų. Filosofas Plutarchas teigė: „Protas – tai ne indas, kurį reikia papildyti, o laužas, kurį reikia uždegti.“ Vaikų raidą tyrinėję mokslininkai nustatė, kad vaiko ugdymuisi ypač didelę reikšmę turi jo paties aktyvumas. Tik gimęs kūdikis jau pradeda pažinti jį supantį pasaulį pagrindiniais savo pojūčiais. Per pirmuosius trejus gyvenimo metus vaikai fiksuoja faktus, kaupia informaciją, įvairiai veikdami, eksperimentuodami, žaisdami, stebėdami jį supantį pasaulį ir save jame. Suaugusiųjų vaidmuo – padėti mažyliui susivokti šiame pasaulyje, suteikti saugumo jausmą, tenkinti jo poreikius, skatinti ugdymą(si), o visa kita nuveiks jis pats. Kiekvienas vaikas turi prigimtines teises – saugiai gyventi, augti, pažinti ir ugdytis, todėl suaugusieji privalo gerbti šias teises ir stengtis sudaryti tam palankias sąlygas. Poveikį sėkmingam vaiko augimui ir ugdymuisi turi šie veiksniai:

1. Saugumo jausmas. Mokslinių tyrimų duomenimis, kai šalia vaiko yra gerai jam pažįstamas suaugęs žmogus, vaikas daug aktyviau tyrinėja aplinką ir ugdomi. Būdamas šalia jam nepažįstamo, svetimo žmogaus, vaikas elgiasi kur kas pasyviau netgi labiausiai viliojančiame žaidimų kambaryje.

2. Vaikų rodoma iniciatyva. Vaikams yra įgimtas smalsumas. Svarbiausi įgūdžiai įgyjami, kai pats vaikas tam pasirengęs ir rodo iniciatyvą.

3. Vaiko pasitikėjimas savo gebėjimais. Pasitikėjimas savo gebėjimais ir pažinimo džiaugsmas didžia dalimi nulemtas vadinamojo „sąlyginio atsako“. Sąlyginis atsakas yra tai, kas įvyksta kaip tiesioginių kūdikio pastangų pasekmė. Vaikai turi žinoti, kad tai, ką jie daro, kad visa jų veikla ar komunikavimas sukels tam tikros rūšies atsaką. Štai kodėl vaikai taip domisi tais žaislais, iš kurių, paspaudę mygtuką, tuoj pat sulaukia tam tikros reakcijos. Greitai reaguodami į vaikų prašymus ir norus, mes stipriname jų pasitikėjimą savimi.

4. Kasdienė patirtis. Vaikai mokosi aktyviai veikdami. Kasdienė veikla nuolat kartojasi, ir vaikai gali mokytis iš susikaupusios patirties. Kasdienes veiklas su vaiku paprastai atlieka jam gerai pažįstamas žmogus ir tai labai padeda ugdymosi procesui.

5. Žaidimas. Vaikams iki trejų metų žaidimas yra efektyviausias ugdymosi būdas. Patenkinęs svarbiausius savo poreikius, būtent žaisdamas vaikas tyrinėja jį supantį pasaulį, vertina savo galimybes, patiria naujus jausmus, įgyja naujos patirties. Kai kurie mokslininkai mano, kad neatsiejama ugdymosi dalis yra patiriamas malonumas.

Kokiais būdais dar galite skatinti vaikų ugdymąsi?

- Pasakokite vaikui viską, ką tuo metu darote, taip akcentuodami kasdienę patirtį.
- Užduokite atviro tipo klausimus, į kuriuos nėra vieno teisingo atsakymo, o jo laukdami, nepamirškite padaryti pauzes.
- Turėkite kantrybės palaukti, jei vaikas visas paniręs į kokią nors veiklą.
- Ugdykite vaiko gebėjimą spręsti problemas: išvelgti problemą, užduoti klausimus, kurie padėtų rasti tinkamą problemos sprendimą.
- Stenkitės vaikams pasiūlyti tokių veiklų, kurios skatintų panaudoti jau turimus įgūdžius ir įgyti naujų.
- Elkitės taip, kad jus stebinčiam vaikui nekiltų abejonių, jog tyrinėti pasaulį yra smagu. Pagirkite vaiką, kai šis išsprendžia problemą, ar kai jis pademonstruoja naują įgūdį.

2. 2. Vaikų temperamento reikšmė ugdymui(si)

Stengdamiesi efektyviai tenkinti vaikų poreikius suaugusieji turėtų atsižvelgti į individualius vaikų skirtumus. Svarbu, kad šalia žinių apie vaiko raidos ypatybes auklėtojai būtų susipažinę ir su moksliniais darbais apie individualius vaikų temperamento skirtumus nuo pat gimimo, žinotų, kokią įtaką temperamentas daro vaiko raidai ir kokios pagalbos ar paramos skirtingo temperamento vaikui gali prireikti.

Individualūs skirtumai pirmaisiais gyvenimo metais nėra paviršutiniški. Stella Chess, Alexander Thomas, Herbert Birch ir Anneliese Korner atlikti darbai įrodo, kad vaikai nuo pat

gimimo skirtingai kaupia patirtį, reaguoja į įvairius dirgiklius, gyvena nevienodu ritmu, skirtingai elgiasi patekę į naują situaciją ir t. t. Žinodami, kad vaikai nuo pat gimimo turi savo gyvenimo ritmą ir gyvena pagal individualią dienotvarkę, suaugusieji galės atrasti glaudesnę ryšį su vaiku, išmoks geriau suprasti jį ir atitinkamai planuoti vaiko raidą skatinančią veiklą.

Stebint kelis dviejų–keturių dienų naujagimius ligoninėje, kol šių dar nespėjo paveikti šeimos aplinka, galima nustatyti 5 svarbiausius skirtumus:

1. Kad ir ką darytų seselė, naujagimiai verkia labai nevienodą laiko kiekį.
2. Naujagimiai skiriasi ir tuo, ar greitai ir lengvai juos galima nuraminti, ar ilgai jie išlieka ramūs. Taip pat skiriasi ir tuo, kokiais būdais juos galima nuraminti.
3. Skiriasi ir naujagimių poreikis, kad juos sūpuotų ant rankų, ir poreikis prisiglausti prie juos supančio žmogaus.
4. Skiriasi naujagimių gebėjimas nuraminti save.
5. Skirtingas naujagimių jautrumas įvairiems dirgikliams. Taip pat skiriasi laikas, kurio metu naujagimiai geba sutelkti dėmesį, priimti informaciją, išlikdami ramūs.

Šių stebėjimų pagrindu naujagimiai gali būti skirstomi į turinčius *žemą jautrumo/sensorinį slenkstį*. Jų dėmesiui patraukti pakanka menkausio dirgiklio, tyliausio balso, žvilgsnio ar kvapo. Kai kurių mokslininkų nuomone, žemą jautrumo/sensorinį slenkstį turintys vaikai dažniau skundžiasi pilvo diegliais. Labai jautrių vaikų nedera pernelyg stimuliuoti, todėl auklėtojai privalo atsižvelgti į tai ir stengtis tinkamai pritaikyti aplinką.

Aukštą jautrumo/sensorinį slenkstį turintys vaikai sudaro visiškai priešingą grupę. Juos pavyksta sudominti tik naudojant stiprius dirgiklius. Tokie vaikai dažnai tyliai sėdi atokiau nuo visų, nieko netyrinėja, su niekuo nebendruoja. Juos nesunku paprasčiausiai užmiršti. Suaugusieji turėtų kryptingai dirbti su tokiais vaikais, mėgindami įtraukti juos į žaidimus, padėdami jiems stebėti ir tyrinėti pasaulį. Bendraujant su tokiais vaikais reikia pasitelkti stiprius dirgiklius.

Amerikiečiai mokslininkai Stella Chess, Alexander Thomas ir Herbert Birch stebėjo daug vaikų, gyvenančių nedarniose šeimose, kurių psichologinė būklė atspindėjo jų situaciją šeimoje. Tuo pat metu jie pastebėjo, kad daugelio vaikų broliai ir seserys sugebėjo geriau prisitaikyti prie sudėtingos situacijos šeimoje ir vystėsi kur kas geriau. Temperamento sąvoką S. Chess ir A. Thomas aiškino kaip tam tikrų nuolatinių psichinių savybių kompleksą, apibūdinantį žmogaus emocinį gyvenimą, jam būdingą gyvenimo tempą, energijos sąnaudą, dėmesio sutelkimą, nuotaiką ir gyvenimo ritmą, emocijų reiškimo būdą. Autoriai kėlė klausimą, ar gali būti, kad vaikai nevienodai reaguoja į aplinkos poveikius, o tai, kas nepriimtina ir žalinga vienam vaikui, gali būti mažiau žalinga ir labiau priimtina kitam?

Siekdami išsiaiškinti šiuos klausimus 1956 metais jie pradėjo vadinamąją Niujorko longitudinalinių stebėjimų studiją. Jie analizavo tiriamosios grupės dalyvių raidą nuo gimimo iki 35 metų. Mokslininkai stebėjo kūdikių elgseną, kalbėjosi su tėvais, pediatrais, o vėliau ir su mokytojais. Tyrimas parodė, kad galima išskirti tam tikras temperamento savybes:

- **Biologinis ritmas** – ar galima tiksliai nuspėti kūdikio miego, alkio ir kitus poreikius (fiksuojamas, kai kūdikis jau yra kelių mėnesių ir kai nusistovi jo maitinimosi, miego, tuštinimosi dažnis)?
- **Aktyvumo lygis** – ar jis aktyvus, ar pasyvus?
- **Bendra nuotaika** – ar jis dažniau linksmas, ar liūdnas?
- **Dalyvavimas–atsiribojimas** – ar mažylis linkęs ieškoti kontaktų, ar užsidaryti savyje, t. y. kaip vaikas reaguoja į naują ar pasikeitusią situaciją?

- **Gebėjimas prisitaikyti** – kaip reaguoja į pasikeitimus, ar lengvai, ar sunkiai prisitaiko?
- **Sensorinis slenkstis** – kada kūdikiui pradeda trukdyti per didelis triukšmas, skonio pasikeitimai ir kt.?
- **Dėmesio išlaikymo trukmė** – ar kūdikio dėmesį lengva išblaškyti?
- **Atkaklumas** – ar ilgai vaikas atlieka jam sunkią užduotį?
- **Reakcijos intensyvumo lygis** – teigiamų ir neigiamų vaiko atsakų stiprumas.

S. Chess, A. Thomas ir H. Birch gauti duomenys leidžia manyti, kad įmanoma išskirti 3 temperamento grupes, kurias sąlygiškai galima pavadinti taip: *lankstus vaikas*, *energingas vaikas* ir *baikštus vaikas*. Daugelio vaikų negalima priskirti nė vienai iš šių griežtų kategorijų, tačiau jų temperamentas, nors ir svyruodamas, vis dėlto labiausiai linksta į kurią vieną grupę.

Lankstus vaikas. Tai didžiausia vaikų grupė. Galime teigti, kad tokio temperamento vaiką auginti lengviausia, nors, be abejo, kiekvieno vaiko auginimas neišvengiamai teikia rūpesčių. Šio vaiko biologinis ritmas stabilus, jis teigiamai priima naujus dirgiklius, lengvai prisitaiko prie pokyčių, dažniausiai yra geros nuotaikos, į aplinką reaguoja švelniai ar vidutiniškai stipriai. Toks vaikas lengviau pakelia auklėtojų kaitą, prisitaiko prie kitokio maisto, įsisavina naują veiklą ir nesunkiai susipažįsta, bendrauja su nepažįstamais žmonėmis. S. Chess ir A. Thomas aprašo, kad lengvai į aplinką reaguojantį vaiką suaugusieji paprastai vertina teigiamai. Įdomu, kad tėvai ir auklėtojai nuopelnus už tai, kad vaikai yra gero būdo, dažnai prisiskiria sau. Reikėtų prisiminti, kad tik įgimtos vaiko savybės, o ne tėvų pasišventimas ar auklėtojų jautrumas ir profesinis pasirengimas nulemia jo temperamentą.

Energingas vaikas. Šitokio temperamento vaiko ugdymą reikia gerai apgalvoti, o dirbant – eksperimentuoti ir atidžiai tyrinėti, siekiant išsiaiškinti, kokios pagalbos jam reikia. Tokio mažylio biologinis ritmas yra nepastovus; į naujus dirgiklius jis dažniausiai reaguoja neigiamai; lėčiau prisitaiko prie pokyčių; dažnai būna blogos nuotaikos; jo emocinis atsakas ir į teigiamus, ir į neigiamus dirgiklius yra stiprus. Jam sunkiai sekasi pradėti lankyti lopšelių, susipažinti su naujais žmonėmis, rengtis naują drabužį, jis reaguoja į tai verksmu ir stipriomis neigiamomis emocijomis. Dėl to,

kad jo biologinis ritmas nėra pastovus, sunku nuspėti, kada vaikas alkanas, pavargęs, kada jam reikia pakeisti sauskelnes. Kiek vyresniems tokio temperamento vaikams dažnai pasireiškia staigus įniršio epizodai. Truputį vėliau, suaugusiųjų padedami, vaikai išmoksta geriau kontroliuoti savo emocijas, tačiau savo džiaugsmą ir nusivylimą jie ir toliau reiškia taip pat audringai. Energingam vaikui nepavyksta išvengti nei kasdienių, nei ilgalaikių problemų.

Baikštus vaikas. Tai – pirmų dviejų požymių mišinys. Toks vaikas neigiamai reaguoja į naujus dirgiklius, bet jo reakcija nebūna tokia stipri. Vaikas iš lėto prisitaiko prie naujos situacijos. Jeigu reikalausite, kad jis greitai apsiprastų naujoje situacijoje arba be įžangų pradėtų bendrauti su nauju žmogumi, vaikas priešinsis. Iš esmės tokie vaikai būna geros nuotaikos, išskyrus atvejus, kai susidūria su naujomis situacijomis. Jo biologinis ritmas pastovus. Tėvai ir auklėtojai turi apsaugoti vaiką nuo netikėtumų, o kai įmanoma – žingsnis po žingsnio pratinti jį prie naujos patirties, kad ši taptų jam maloni.

A. Korner, S. Chess ir A. Thomas darbuose nėra įrodymų, kad tėvai darytų bent minimalią įtaką temperamento formavimuisi. Tačiau galutinį rezultatą apsprendžia ne vien įgimtos savybės. Suaugusieji turi žinoti, kad temperamentas tėra tik viena iš daugelio vaiko asmenybės sudėtinių dalių. Kūdikis ar mažas vaikas negali valdyti savo temperamento, o suaugusieji savo elgesį ir fizinę aplinką gali priderinti prie vaiko, tuo suteikdami jam reikalingiausią pagalbą. Štai čia ir glūdi suaugusiųjų atsakomybės esmė. Galima teigti, kad vaiko raidą ir patirtį veikia trys faktoriai: vaiko temperamentas, tėvų pasirengimas ugdyti vaiką ir aplinka.

Daugiau informacijos ir patarimų, kaip padėti skirtingo temperamento vaikams gerai jaustis namie ir lopšelio grupėje, rasite priede „Skirtingo temperamento vaikai“.

2. 3. Socialinė ir emocinė vaikų raida

Kūdikių ir vyresnių vaikų raidą tyrinėjo daugelis mokslininkų. Jie analizavo vaikų santykius su suaugusiais, svarbiais jų gyvenime, ir įgytą vaikų patirtį, taip stengdamiesi išsiaiškinti, kaip formuojasi vaiko požiūris į save.

Psichologas Erik Erikson sukūrė žmogaus raidos teoriją, išskirdamas aštuonias žmogaus psichosocialinės raidos stadijas, t. y. nustatė, kad žmogaus gyvenimas sudarytas iš aštuonių stadijų. Kiekvienoje gyvenimo stadijoje individas susiduria su nauja augimo ar gyvenimo krize. Sėkmingai ar nesėkmingai įveikta krizė turi įtakos tolesniam jo gyvenimui ir elgesiui. Čia aptarsime pirmąsias dvi stadijas.

Laikoma, kad pirmoji stadija prasideda vaikui gimus ir tęsiasi vienerius metus. Ji vadinama **pasitikėjimo ar nepasitikėjimo stadija**. E. Erikson teigė, kad kiekvieną žmogaus vystymosi stadiją galima pavaizduoti grafiškai. Viename tiesės gale reikia pažymėti savybes, kurios padeda žmogui vertinti save teigiamai. Kitame gale pažymėti savybes, kurias įgijęs, žmogus ima vertinti save neigiamai. E. Erikson nuomone, pirmaisiais gyvenimo metais vaikai mokosi pasitikėti ar

nepasitikėti jais besirūpinančiais suaugusiais. Pasitikėjimas – tai tikėjimas geru ir mokačiu išklaudyti pasauliu, o tikėjimas savimi – tikėjimas savo galimybėmis, susidorojant su stresu (pvz.: kai tenka kiek palūkėti, kol bus pamaitinti). E. Eriksono įsitikinimu, vaikai, auklėjami mylinčių ir jautrių, nuosekliai ir betarpiškai bendraujančių auklėtojų, ima pasitikėti šiuo pasauliu. Greitai ir nuosekliai tenkindami fizinius kūdikių poreikius, šiltai ir jautriai atsakydami į emocines jų reikmes, mes sukuriame *Esminio Pasitikėjimo* pagrindus.

Antrasis iš „aštuonių žmogaus raidos etapų“ trunka nuo 1 iki 3 metų ir E. Erikson jį pavadino *autonomijos ar gėdos ir abejonių etapu*. Kai vaikas jau iš esmės pasitiki pasauliu (1 etapas), jis trokšta autonomijos arba dalinės nepriklausomybės, siekia įtvirtinti savo individualybę, nebebūti mamos dalimi. Tuo metu suaugusiesiems tenka labai didelė atsakomybė, nes, atsižvelgiant į tai, kokia bus jų reakcija į vaiko troškimą būti „savo likimo kalviu“, mažylis gali įgyti esminį abejojimo savimi jausmą arba, atvirkščiai, esminį savigarbos jausmą. E. Erikson rašė, kad auklėtojas turi elgtis taip, kad apsaugotų dar nesugebantį teisingai nuspręsti vaiką nuo klaidingų žingsnių, tuo pačiu suteikdamas jam galimybių pačiam spręsti. Vaikui reikia ir paramos, ir nurodomų gairių. Jei vaikas gali išsiugdyti savikontrolės pojūtį, neprarasdamas savigarbos, kartu jis įgyja ir geros valios, ir pasididžiavimo jausmus. Jeigu vaiką kamuoja gėda arba iš jo dažnai pasi-

juokiamą, arba suaugusieji pernelyg griežtai vertina jo troškimą būti nepriklausomu, jis gali įgyti ilgai išliekantį gėdos ir abejotumo savimi jausmus.

Margaret Mahler asmeninius ilgalaikio vaikų stebėjimo duomenis panaudojo, kurdama teorinius socialinės ir emocinės vaikų raidos sampratos pagrindus. Ji raidos stadijų teoriją apibūdino kaip Prisirišimo–Atsiskyrimo–Autonomijos teoriją. M. Mahler nuomone, per pirmus 8 mėnesius vaikai tvirtai prisiriša prie vieno ar dviejų labai jiems svarbių suaugusių žmonių. Šių ryšių padedami vaikai tarsi susikuria namų „bazę“ ir iš jos toliau

„užkariauja“ pasaulį, „maitina“ savo augančią asmenybę. Neturėdami stipraus prisirišimo prie vieno žmogaus, vaikai sunkiai galėtų tyrinėti pasaulį, ieškoti ryšių su kitais žmonėmis ir integruoti naujai įgytas žinias.

Nuo 18 mėnesių iki 3 metų vaikai tuo pačiu metu stengiasi suderinti du visiškai priešingus troškimus. Jie nori grįžti pas mamą, būti jos glėbyje, susitapatinti su ja. Kita vertus, vaikai lygiai taip pat stipriai trokšta nutraukti visus su mama siejančius saitus, būti visiškai nepriklausomi. Šie norai labai stiprūs, prieštaraujantys vienas kitam, todėl tokio amžiaus vaikai neretai jaučiasi sutrikę. Galima stebėti, kaip išradingai jie stengiasi rasti kompromisą ir sutramdyti savo baimes ir nuogąstavimus. Tuo laikotarpiu vaikai labai mėgsta kartoti „aš pats“, „mano“, „ne“. David Levy nuomone, būtent šios frazės ir priešgyniavimas padeda vaikams įsiklausyti į savo vidinį balsą ir patiems priimti sprendimus, o suaugusiųjų siūlomas idėjas, norus ir nuomones atmesti. Suaugusieji pastebi, kad vaikai tarsi tyčia daro priešingai, negu jiems siūloma. Veikiau jie taip elgiasi todėl, kad susidarytų galimybę spręsti, netgi jei tie sprendimai suaugusiesiems ir atrodo netinkami, taip pat išreikšti ir savo individualybę.

Per pirmuosius trejus gyvenimo metus kūdikiai ir vyresni vaikai formuoja svarbius ryšius su kitais žmonėmis ir lavina reikšmingų ryšių susidarymo įgūdžius, kurie lydi juos visą gyvenimą. Šiuo laikotarpiu išgyvenami jausmai būna labai stiprūs, o juos valdyti sekasi sunkiai, nes trūksta patirties. Norėdami, kad vaikai ir toliau gerai save vertintų, išmokytų bendrauti su aplinkiniais, tyrinėti juos supantį pasaulį, auklėtojai turi jiems padėti, paremti.

Vos gimę vaikai instinktyviai ieško ryšio su kitais žmonėmis. Daug dalykų, kuriuos vaikai atlieka pirmaisiais gyvenimo metais, yra skirti suaugusiems: kad šie priartėtų, atkreiptų į juos dėmesį. Šiais būdais vaikai siekia sustiprinti savo ryšius su jiems svarbiais asmenimis.

Vaiko elgesys, kuriuo jis siekia sustiprinti ryšius su aplinkiniais

- Gimę kūdikiai netrukus moka pažvelgti savo tėvams giliai į akis ir paskatinti juos stipriai prisirišti prie naujagimio.
- Kūdikiai greitai išmoksta ritmingai judinti savo kūną pagal juos šnekinančio suaugusiojo kalbos ritmą.
- Suaugusiems išėjus iš kambario, lopšyje gulintys kūdikiai dažniau murma ir niurna (šie garsai skirti suaugusiajam, kad grįžtų atgal ir pratęstų dialogą).
- Vaikai greitai išmoksta atkartoti suaugusiųjų veido mimiką.
- 4–8 mėnesių kūdikiai jau gali atskirti žmones ir tai parodyti. Jie visiškai kitaip reaguoja į tėvus negu į kitus suaugusiuosius ir jaučiasi labai prisirišę prie savo tėvų. Tuo pačiu metu kūdikiai suvokia, kad jų gyvenime svarbūs ir kiti auklėtojai.

Kai vaikai pradeda geriau suvokti save, pažinti kitus ir formuoti tarpusavio ryšius, turime atsiminti:

- kad vaikai natūraliai domisi kitais vaikais, tačiau šį susidomėjimą išreiškia būdais, rodančiais patirties ir brandos stoką;
- vaikai ne visuomet geba suvokti skirtumą tarp žmonių ir daiktų, nepaisant to, kad žmonės juos traukia iš prigimties;
- kad vaikai tarpusavyje bendrauja geriau, kai šalia yra mylintis suaugęs žmogus;
- tik tuomet, kai vaiko gyvenime svarbūs suaugusieji su juo elgiasi pagarbiai ir padeda jam jaustis saugiai, vaikas išmoksta mylėti aplinkinius žmones.

Mažiems vaikams labai reikia emocinės suaugusiųjų globos, šilumos ir tvirtą pasitikėjimą teikiančios ramybės, namus primenančios aplinkos. Šio amžiaus vaikai gyvena pereinamąjį laikotarpį tarp savarankiškumo ir priklausomybės, tarp neriboto smalsumo ir ribotų galimybių, kankinami atsiskyrimo nuo tėvų sukeltos baimės ir nerimo. Suaugusieji vaidina svarbų vaidmenį ugdant vaiko pasitikėjimą savimi. Vienokie ar kitokie jų veiksmai gali slopinti arba skatinti pasitikėjimo ir autonomiškumo jausmą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad lopšelių lankančius vaikus reikia visokeriopai remti ir sudaryti jiems įvairių galimybių išsaugoti prisirišimą prie tėvų, sustiprinti ryšius su kitais jais besirūpinančiais suaugusiais ir ugdyti savarankiškumą.

Daugiau informacijos ir patarimų apie socialinės ir emocinės raidos skatinimo būdus rasite priede „Socialinė ir emocinė raida“.

2. 4. Vaikų pasitikėjimo savimi skatinimas

Kad vaikas gerai jaustųsi grupėje, labai svarbu skatinti jo savivertės formavimąsi. Savos vertės pajautimas reiškiasi tuo, kad žmogus yra patenkintas savimi tiesiog dėl to, kad jis yra *jis*. Jis nesi-
stengia vertinti savęs pagal pasiekimus ar padarytas klaidas. Vaikas, kuris širdies gelmėje tiki, kad yra „būtent toks, koks ir turi būti“, paprastai būna geriau pasirengęs gyvenimo sunkumams. Savo vertės pojūtis leidžia vaikui nebijoti rizikos – mokytis vaikščioti, pamažu atsiskirti nuo mamos, lengviau iškęsti nusivylimus, kurie neišvengiami, mokantis naujų įgūdžių, efektyviau spręsti išky-
lančias problemas (per vėlavimą pateikti pietūs, negali žaisti žaislu, kuriuo jau žaidžia kitas).

Savo elgesiu suaugę turėtų vaikams perduoti tokius signalus:

- „Aš džiaugiuosi, kad tu esi čia.“
- „Tu esi nuostabus vaikas.“
- „Tu man labai svarbus.“
- „Tu daug žinai ir sugebi.“

Kaip tai padaryti?

- Kai vaikui to reikia, apkabinkite jį.
- Nepamirškite žvelgti jam tiesiai į akis.
- Kalbėkite su juo, vadinkite vardu.
- Pakabinkite vaikų ir jų šeimos narių nuotraukas.
- Papuoškite grupę vaikų meno kūriniais.

- Kiekvienam vaikui skirkite vietą, kur jis galėtų laikyti savo asmeninius daiktus.
- Įvardykite vaikų reikmes ir stenkitės jas tenkinti (pašalinkite smulkius ar pavojingus daiktus, kad vaikai nevaržomi galėtų tyrinėti aplinką).
- Rodykite deramą pagarbą vaikų nuomonei.
- Rimtai vertinkite vaikų rūpesčius.
- Padėkite vaikams suprasti, kad tai, ką jie daro, iš tiesų svarbu.
- Kai vaikas verkia, būtinai ateikite jo paguoti.
- Pasiūlykite vaikams užsiėmimų, kurie patiktų ir jam, ir jums.
- Saugokite vaikus nuo pernelyg stiprių dirgiklių, pasistenkite, kad jų veikla nebūtų pertraukinėjama.
- Girkite vaikus už menkiausią kitiems suteiktą pagalbą (pvz., vaikas duoda savo žaislą suaugusiam žmogui, kuriam skauda galvą).
- Suteikite vaikams galimybių dirbti jų raidą atitinkančius „tikrus“ darbus.

Visa lopšelyje vykstanti veikla turi poveikį vaikų požiūrio į save formavimui, jų pastangoms rasti ryšį su aplinkiniu pasauliu, taip pat ir gebėjimui ugdytis.

Psichologinis vaiko vystymasis grindžiamas esminio pasitikėjimo principu. Vaikas privalo jausti, kad lopšelyje jis galės patenkinti savo fizinius poreikius, patirti žmogišką šilumą ir užuojautą. Tinkamai paimami ant rankų, nešiojami, dedami atgal į lovytę kūdikiai jaučia saugumą, ir iš čia kyla pasitikėjimas. Esminis pasitikėjimas leidžia vaikams prisirišti prie tėvų ir auklėtojų. Kai tie patys žmonės ilgą laiką stengiasi numatyti ir nuosekliai tenkinti jų poreikius, vaikai emociškai prisiriša prie jų, tampa labiau priklausomi nuo šių žmonių ir jaučia didesnę malonumą, jiems esant šalia. Auklėtojams tenka nelengva užduotis: jie turi stiprinti vaikų prierašumą prie tėvų ir tuo pačiu skatinti juos pasitikėti lopšelio aplinka.

2. 5. Tinkamo vaikų elgesio skatinimo būdai

Maži vaikai dar nesupranta, kokio elgesio iš jų tikimasi. Gebėjimas valdyti emocijas ir elgesį nebūna įgimtas. Turite padėti vaikui pamažu pradėti mokytis kontroliuoti savo elgesį, reikšti jausmus priimtinais būdais. Tinkamą elgesį skatina subtilus balansavimas tarp vaiko savarankiškumo poreikio ir būtinybės žinoti ribas. Nuosekliai laikydamiesi tam tikrų taisyklių ir ritualų palaipsniui galėsite mažinti savo kontrolę, suteikdami galimybę pačiam vaikui rinktis tinkamo elgesio būdus. Rodydami vaikui pasitikėjimą, pripažindami jo gebėjimus stipriname jo savigarbą. Kai vaikai nusiteikę savo atžvilgiu palankiai, kai teigiamai vertina savo santykius su kitais, jie noriau laikosi nustatytos tvarkos.

Mokslininkų teigimu, vaiko elgesys labiausiai priklauso nuo to, ar patenkinti jo poreikiai: 1) jaustis svarbiam; 2) priklausyti bendruomenei; 3) džiaugtis. Neturėdami galimybės išreikšti save pozityviai, vaikai gali nesąmoningai stengtis tuos poreikius patenkinti elgdamiesi netinkamai, keldami triukšmą ar net skriausdami kitus vaikus.

Kartais, nepaisant auklėtojų pastangų ugdyti tinkamus bendravimo su kitais vaikais ir suaugusiaisiais įgūdžius, kai kurie vaikai pradeda elgtis netinkamai. Neskubėkite kaltinti vaiko, pasistenkite pašalinti tokio elgesio priežastis.

Vidinės netinkamo elgesio priežastys gali būti, kai vaikas:

- bijo;
- pyksta;
- nesuvokia, kad kitas vaikas taip pat yra žmogus, o ne daiktas;
- išalkęs ar pavargęs;
- ieško kontakto, bet nemoka jo rasti;
- pernelyg sudirgęs;
- pernelyg apatiškas ir kt.

Išorinės netinkamo elgesio priežastys gali būti šios:

- trūksta auklėtojų, bendraujančių su vaikais; auklėtojai skiria didžiausią laiko dalį tvarkai palaikyti ir nesistengia formuoti savo santykių su vaikais, todėl jie čia nesijaučia saugūs;
- lopšelyje nuobodu, vaikai negali tyrinėti ir žaisti, kiek nori;
- vaikai pervargsta, nes patalpoje per daug triukšmo, spalvų ar veiklos, nėra galimybės atitrūkti nuo grupės;
- dienvartė neatitinka atskiro vaiko gyvenimo ritmo;
- vaikų neperspėjus iš anksto prašoma pereiti prie kitos veiklos, pavyzdžiui, baigti žaidimus ir sėsti pietauti;
- vaikai jaučia, kad neturi galimybių rinktis;
- vaikams nėra pakankamai galimybių laisvai fiziškai judėti;
- tarp suaugusiųjų tvyro įtampa, ir vaikams sunku tai pakelti;

Viena iš efektyvių priemonių, padedančių išvengti netinkamo vyresnių negu dvejų metų vaikų elgesio, yra kiekvienos dienos pradžioje atliekamas „ritualas“ – „Ryto ratas“. Tai veikla, kuri sukuria saugią, pasitikėjimu grįstą ir ugdymuisi palankią atmosferą, nuotaiką, kuri skatina vaiko motyvaciją, be to, socialinę, emocinę ir pažintinę jų raidą. „Ryto ratas“ paaugusiems vaikams padeda lavinti komunikacijos įgūdžius – klausyti, kai kitas kalba, palaukti savo eilės, pasisveikinti su šalia stovinčiu ar sėdinčiu vaiku.

„Ryto rate“ kiekvienas vaikas yra pastebimas, sulaukia dėmesio – su juo pasisveikinama, ištariant jo vardą, jis jaučia šalia stovinčių ar sėdinčių draugų rankų šilumą ir išgirsta malonų tik jam skirtą linkėjimą. Nesvarbu, kaip prasidėjo vaiko diena namuose ar pakeliui į lopšėlį – grupėje jo laukia nuspėjama ir draugiška atmosfera, gerai nuteikianti įdomiai veiklai. „Ryto ratas“ leidžia kiekvienam pasijusti svarbiam, priklausančiam grupės bendruomenei.

Vienas iš ugdymo tikslų – išmokyti vaikus savitvarkos. Pedagogai turi padėti vaikams išmokti valdyti save, paaiškindami nepageidautino elgesio pasekmes, pagelbėdami vaikams ieškoti ir rasti išeitį iš keblios padėties.

Taisyklės – tai neregimi apribojimai, nurodantys, kaip vaikai turėtų elgtis, žinoti, kad yra elgesio ribos. Nuoseklus taisyklių taikymas padeda sukurti aplinką, kurioje vaikams aišku, kaip reikia elgtis. Su jais paprastai ir aiškiai aptariamas priimtinas elgesys, ir tai padeda sukurti atmosferą, tiesiogiai, subtiliai perduodančią pageidaujamo elgesio modelį. Dažniausiai vaikai būna labai imlūs tvarkai, tačiau jie turi gerai žinoti, koks elgesys yra priimtinas ir ko galima tikėtis iš kitų. Kai vaikai įsisąmonina taisykles, jie jaučiasi ramesni ir saugesni. Elgesio taisyklės ir grupės tvarka kuriama tam, kad vaikai pamažu išmoktų valdytis.

Daugiau informacijos ir patarimų apie tai, kaip reikėtų skatinti tinkamą vaikų elgesį ir padėti jiems kontroliuoti savo elgesį ir emocijas rasite priede „Tinkamo vaikų elgesio skatinimo būdai“.

2. 6. Žaidimo svarba vaikų ugdymuisi

Svarbiausia vaiko veikla yra žaidimas. C. Garvey nurodo tokius žaidimo požymius, skiriančius jį nuo kitos vaiko veiklos:

- Žaidimas teikia mažyliui malonumą, džiaugsmą. Žaidžiant vaiko veido išraiška rodo pasitenkinimą, jis šypsosi, krykštuoja.
- Vaikas žaidimą plėtoja, norėdamas pratęsti malonumą, o ne turėdamas tikslą ko nors išmokti. Nepaisant to, žaisdamas vaikas efektyviai mokosi. Treptelėjęs koja į balutę,

vaikas apsidžiaugia, kad ištiško vandeniu. Su malonumu kartoja veiksmą, taškydamas vandenį. Nors taip daro savo malonumui, jis daug sužino apie vandens savybes.

- Žaidimas – tai paties vaiko sumanyta spontaniška veikla. Žaidimas dažnai prasideda, atsitiktinai išvydus žaislą. Pamatęs lėlytę ir puoduką, mažylis gali sumanyti pavaišinti lėlytę arbata. Radęs piramidę su žiedais, vaikas pabando ją išardyti: nuėmęs vieną žiedą apsidžiaugia, tada nuima kitus žiedus, bando juos užmauti atgal, vėl

nuimti. Mėgina šiuos veiksmus atlikti labai įvairiai, net jeigu nesiseka. Veikla tęsiasi tol, kol jis nustoja jausti pasitenkinimą. Vaikas gali ištraukti į suaugusiojo pasiūlytą žaidimą, tačiau tik tuomet, jei tai teikia jam malonumą. Jeigu piramidės žiedą vaiko akivaizdoje numovė suaugęs žmogus, žaidimas prasidės tik tada, jei vaikas tuo susidomės.

- Į žaidimą vaikas visiškai išitraukia, dėmesį išlaiko ilgiau, negu veikdamas ką nors kita, ir pyksta, kai jam trukdoma žaisti. Vaikas gali susodinti visas turimas lėles, meškiukus ir iš eilės „vaišinti“ juos arbata. Gali krauti kubelį ant kubelio, džiaugdamosis sukurtu statiniu.

Žaidimas prasideda tada, kai kūdikis vis kartoja sykį jau išmoktą veiksmą, patirtą netikėto malonumo efektą: čiulpimą, kūnelio kilnojimą, barškučio judinimą, žaislų mėtymą ir pan. Žaidimai, kurių pagrindas yra vaiko judėjimo ir aplinkos poveikio sukeliama jutimai, vadinami **sensomotoriniais žaidimais** ir skirstomi į judėjimo ir aplinkos pažinimo žaidimus. Pirmųjų metų pabaigoje antrųjų pradžioje vaiko žaidimas iš esmės keičiasi, atsiranda naujo pobūdžio elementų – tai **vaizduotės** arba **simbolinio** žaidimo pradžia, ir ji siejasi su tuo, kad lavėja vaiko kalba, mąstymas, kūrybiškumas. Svarbiausia – kalbos raida, todėl bendravimas ir bendradarbiavimas su suaugusiais, kitais vaikais pereina į bendravimą žodžiais. Dabar vaikas geba susieti žodį ir jį žymintį daiktą, susidaro ir išsaugo daiktų, žmonių, jų veiksmų ir elgesio vaizdinius. Mažylis, net nematydamas tėčio, mamos, gali atkartoti jų veiksmus, žodžius. Dabar vaikas gali

„prausti“, „migdyti“, „maitinti“ lėlytę. Tokie žaidimai vadinami siužetinais. Juos žaisdamas vaikas dar netapatina savęs su mama, t. y. dar neatlieka mamos vaidmens, jis tiesiog vaizduoja „vaikelio“ priežiūros veiksmus. Vėliau siužetinį žaidimą keičia **vaidmeninis**. Dabar mažylis prisiima „mamos“ vaidmenį ir „prausia“, „migdo“, „maitina“ lėlytę, t. y. „vaikelį“. Jis gali prisiimti „gydytojo“, „vairuotojo“ vaidmenis ir atlikti jiems būdingus veiksmus su žaislais.

Žaisdami siužetinius ir vaidmeninius žaidimus vaikai iš pradžių naudoja realių daiktų pakaitalus, t. y. vienas realus daiktas pakeičiamas kitu. Pvz., vaikas prideda kubelį lėlytei prie lūpų – „pamaitina“. Vėliau tokiam veiksmui pavaizduoti jau nebereikia daikto, jis yra nuspėjamas, menamas, – vaikas simboliškai „paima“ sumuštinį iš lėkštutės, prideda piršteliu prie lėlės lūpų ir pakomentuoja: „lėlytė pavalgė“.

Žaidimas yra bendra vaiko ir suaugusiojo veikla. Pirmieji žaidimai su kitais vaikais atsiranda maždaug antrųjų metų pabaigoje. Nuo to laiko vaikas jaučia didelį portraukį žaisti su kitais vaikais.

Žaidimui tenka ypatingas vaidmuo. Pasak Levo Vygodskio, žaidžiant ugdomi visi įgūdžiai ir gebėjimai, reikalingi tolesniam vaiko gyvenimui. Pastaruoju metu, šiuolaikinius ugdymo modelius vis labiau linkstant grįsti konstruktyvizmo idėjomis, pravartu prisiminti Jeano Piaget mintį, kad vaikas pats „konstruoja“ žinias ir daro tai ne tada, kai klausosi, stebi ar „sugeria“ informaciją, yra mokomas ir atlieka užduotis pagal pateiktus pavyzdžius, bet kai pats aktyviai veikia. Būtent žaidimas ir yra pagrindinė vaiko veikla.

Anot L. Vygodskio, žaidimas yra neįgyvendintų poreikių ir troškimų menamas išsipildymas. Pavyzdžiui, stebėdamas aplinką, mažas vaikas ypač susižavi galimybe joti arkliu ar važiuoti mašina. Jis sėda ant lazdelės ir strikinėdamas „jodinėja“ po kambarį, burgzdamas, „signalizuo-damas“ suka ratu. Tačiau tai neatsitinka iš karto. Tokios veiklos laipsniškai imamasi maždaug apie trečiuosius gyvenimo metus. L. Vygotskis žaidimo atsiradimą sieja su vaizduotės atsiradimu ir jos plėtojimu.

1933 m. L. Vygotskis paskaitoje „Žaidimas ir jo reikšmė vaiko psichikos raidai“ teigė, kad būtent žaidimas nulemia vaiko psichikos raidą ir sukuria optimalias jo visuminės raidos sąlygas. Kartais didžiulių pastangų reikalaujantį žaidimą vaikas renkasi pats. Vadinasi, ne suaugusiojo pateikiamos užduotys, o paties vaiko pasirinktas žaidimas sukuria optimalias raidos sąlygas ir skatina visapusišką raidą. Kalbėdamas apie kūdikystę L. Vygotskis teigia, kad šio amžiaus vaikai

visus poreikius nori tenkinti tuojau pat. Vaikui augant ima ryškėti ir tokie poreikiai, kurių negali patenkinti tuojau pat, bet kurių vaikas nebepamiršta. Šie neįgyvendinti poreikiai ir išlikęs troškimas tuojau pat juos patenkinti yra prielaida atsirasti žaidimui.

Pagrindinis kriterijus, padedantis apibūdinti žaidimą ir jį išskirti iš kitų veiklų, yra tas, kad žaisdamas vaikas kuria menamas

situacijas, o žaidimas vyksta įsivaizduojamoje erdvėje. Dar vienas svarbus aspektas – vaizduotė. Ji, kaip ir kitos žmogaus sąmonės funkcijos, formuojasi vaikui veikiant. L. Vygodskis išskiria keturias pagrindines sąmonės funkcijas, kurios bręsta vaikui žaidžiant: mąstymas, vaizduotė, siekimas įgyvendinti savo sumanymus, gebėjimas apibendrinti (vėlesniame amžiuje).

Anot I. Vygodskio, vaiko ugdymosi periodus lemia artimiausia plėtros sritis. Ką mažylis moka daryti šiandien, bendradarbiaudamas su suaugusiuoju, rytoj jis tai gebės atlikti pats. Bendradarbiaudamas su suaugusiuoju vaikas pasiekia aukštesnį pažintinės raidos lygį. Skirtumas tarp to, ką vaikas geba atlikti pats ir ką pajęgtų atlikti padedamas suaugusiojo, sudaro artimiausią vaiko plėtros sritį. Mokslininkas siūlė nuolat stebėti vaiką ir padėti jam, skatinti jo ugdymą(si). Anot L. Vygodskio, ir tėvai, ir auklėtojai turi skatinti vaiko žaidimus ir sudaryti sąlygas vaikui žaisti.

J. Bruner teigia, kad *žaisdamas vaikas kuria save ir yra labiau toks, koks jis norėtų būti gyvenime*. Jo nuomone, žaisdami vaikai pamažu įsisavina skirtingus pasaulio suvokimo būdus. Mokslininkas atskleidė, kad vaikai pradeda žaisti *čia ir dabar*, o jų veiklos pobūdis priklauso nuo naudojamų objektų, žaislų, aplinkos. Pvz., jei vaikai turi indelių, jie gamina maistą ar valgo, jei kaladėlių – stato namus ir pan. Vyresni vaikai žaidžia *kažkur ir kažkada* – siužetų, susijusių su jų konkrečia patirtimi, temomis, kaip antai: „Pas gydytoją“, „Parduotuvėje“, „Darželyje“ ir kt., – sukeisdami daiktų paskirtį arba naudodami įsivaizduojamus daiktus. Ir galiausiai vaikai žaidžia *bet kur ir bet kada*: kuria fantastiškus siužetus su išgalvotais personažais ir įvykiais, o daiktai ir konkreti gyvenimiškoji aplinka nebelemia žaidimo pobūdžio.

Vaikui žaidimas – pagrindinė kūrybinė veikla, būtina jo visapusiškam ugdymui(si)

- Žaidimas – vaikui jo minčių, jausmų, norų, svajonių išraiškos būdas.
- Žaidimas – natūrali vaiko būseną.

- Žaidimas – patirtų įspūdžių transformavimo būdas, atitinkantis vaiko vaizdinį veiksminį mąstymą, emocionalumą, aktyvumą, poreikį bendrauti.
- Žaidimas padeda vaikui ne tik pažinti pasaulį, bet ir patį save: giliau įsisąmoninti savo mintis, jausmus, išreikšti ketinimus, pratina analizuoti, apibendrinti.

Stebėkite žaidžiantį vaiką, nes tuomet jis atsiveria ir jūs galite pamatyti

- Kokios emocijos vyrauja vaikui žaidžiant?
- Ar vaikas kalba žaidimo metu?
- Kokie jo kūno, rankų judesiai?
- Ar vaikas vaizduoja žmogaus veiklą (kokio žmogaus), susijusią su daiktų, žaislų naudojimu?
- Ar vaizduoja žmonių tarpusavio santykius (2,5–3 metų)?
- Kokius žaidimus vaikas labiausiai mėgsta žaisti, kodėl?
- Ar kinta žaidimų turinys?
- Kaip vaikas vertina save?
- Ar vaikas smalsus, pastabus, kūrybiškas?
- Ar patinka žaisti vienam, ar ieško draugo?
- Kiek laiko geba susikonzentruoti?

Vaikai jaučia pasitenkinimą žaisdami, kai yra patenkinti jų gyvybiniai poreikiai. Žaisdami jie įgyja naujų įgūdžių ir ugdomi, bendraudami su auklėtojais, gebančiais neslopinti vaiko iniciatyvos. Auklėtojai taip pat privalo sudaryti saugias sąlygas žaidimui, leisti vaikams žaisti pakankamai ilgą laiką. Suaugusieji parodo savo pagarbą vaikų veiklai, neįsiterpdami į ją be didelio reikalo. Idealus auklėtojas geba nusileisti iki vaiko ir bendrauti su juo, leisdamas pačiam vaikui nustatyti bendravimo sudėtingumo lygį. Auklėtojai gali dalyvauti vaikų žaidime, bet tuo pat metu jie turi suteikti kuo daugiau savarankiškumo žaidžiančiam vaikui. Tai padeda jam įgauti pasitikėjimo savimi, savo gebėjimais.

Daugiau informacijos ir patarimų apie vaikų iki vienerių metų amžiaus ugdymo(si) galimybes per žaidimus rasite priede „Žaidimas (nuo gimimo iki 1 metų)“.

Daugiau informacijos ir patarimų apie tai, kaip reikėtų parinkti priemones, padedančias vaikams ugdyti(s) lopšelio grupėje, rasite priede „Žaidimas (nuo 1 iki 3 metų)“.

2. 7. Vaikų kalbos raida

Kalba – tai svarbi bendravimo forma, tačiau net ir nemokėdami nė žodžio, vaikai nuolat stengiasi, kad juos suprastų. Auklėtojo vaidmuo yra perprasti, kokią informaciją stengiasi perduoti vaikas, įvardyti tai žodžiais ir atsakyti į emocijas ar prašymus, reiškiamus neartikuliuotais garsais, judesiais ir mimika. Kai suaugę jautriai reaguoja į įvairiais būdais vaiko perduodamą informaciją, nuolat kalba su vaikais, dainuoja jiems daineles, skaito knygas – ugdomi vaikų kalbos

įgūdžiai. Kūdikių kalbos raidą teigiamai veikia aplinka, kurioje nuolat girdima šnekamoji kalba. Vaikai nori girdėti mamos, tėčio, auklėtojo balsą, klausytis ypatingo žodžio skambesio.

Pirmaisiais gyvenimo metais mažyliai reaguoja į įvairius garsus, bendrauja garsais ir gestais, mėgdžioja girdimus garsus. 10–12 mėnesių vaikai suvokia paprastus žodžius ir patys bando juos ištart. Dažniausiai tai būna „mama“, „tete“, garsiažodžiai „au au“, „mū mū“. Šio amžiaus vaikui labai svarbu bendrauti, todėl reikia kalbėti apie jį supančią aplinką, dainuoti vaikiškas daineles, derinant su judesiais, žaisti mėgdžiojimo žaidimus. Vienerių metų vaiko žodyną sudaro 8–10 žinomų žodžių.

Antraisiais gyvenimo metais vaiko kalba darosi sudėtingesnė, jis pradeda suprasti ir vykdyti nurodymus: paimti, padėti ar atnešti daiktus, žino artimųjų vardus. Antrųjų metų pradžioje mažieji gali pasakyti apie 20 žodžių, o pabaigoje – jau 200–300 žodžių. Vartojamų žodžių reikšmė gali būti plati, nes jie tuo pačiu žodžiu kartais pavadina daiktą ir veiksmą. Vaikų kalbą teigiamai veikia aplinka. Suaugusieji turėtų bendrauti emocionaliai, aiškiai ir lėtai tarti žodžius, palaikyti kontaktą akimis, skatinti vaiką pakartoti žodžius. Pirmieji vaikų žodžiai būna daiktavardžiai, veiksmožodžiai, būdvardžiai. Jų kalboje galima išgirsti 2–3 žodžių frazes.

Trečiaisiais gyvenimo metais vaikai išmoksta sudaryti sakinius. Jie kalba 4–5 žodžių vientisiniais sakiniais, tačiau šie dažnai būna gramatiškai neteisingi. Suaugusieji dažnai tokios kalbos nesupranta dėl vaiko fiziologinio šveplavimo, tačiau tai yra normalu. Vaikai gali neištarti sunkiau artikuliuojamų garsų r, š, ž, č, dž, c, dz, ch, h, f, minkština kietuosius priebalsius, netaisyklingai išitaria ilgus, retai vartojamus žodžius. Vaikai supranta žodžius, nusakančius veiksmų reikšmes ir teisingai parodo paveikslėlius. Atsiranda pirmosios apibendrinančios sąvokos: žaislai, gyvūnai, paukščiai. Vaikai supranta prielinksnius, kalboje atsiranda skaitvardžių. Šio amžiaus vaikų pasyvusis žodynas gausnis už akyvųjų, todėl tėvams susidaro įspūdis, kad vaikas kalbą supranta, bet negali pasakyti. Tačiau jie kalbą supranta tik konkrečioje situacijoje, bendraudami gali dažnai naudoti gestus.

Mokymasis kalbėti suteikia vaikui galimybę bendrauti su suaugusiais, įgyti žinių apie jį supančią aplinką, išreikšti savo poreikus, mintis ir jausmus. Girdėdamas suaugusiųjų kalbą, žaisdamas ir stebėdamas vaikas sužino žodžių reikšmes, išmoksta tarti gimtosios kalbos garsus. Kalba ypač sparčiai vystosi trečiaisiais vaiko gyvenimo metais. Mažylis pradeda kalbėti sakiniais, mokosi derinti žodžius ir užduoda daugybę klausimų. Kalbos raida vyksta tam

tikrais etapais, todėl daugelis vaiko kalboje stebimų netikslumų yra būdingi jo amžiui. Natūralu, jei dvejų–trejų metų mažylis negali pakartoti ilgo žodžio, netiksliai taria garsus. Vaikui augant, plečiasi jo gebėjimai ir kalbos klaidos išnyksta savaime, be specialistų pagalbos.

Deja, ne visų vaikų kalba vystosi sėkmingai. Kalbos ir kalbėjimo sutrikimus sukeliančios priežastys yra labai įvairios: pažeisti kalbos centrai nėštumo ar gimdymo metu, kalbos aparato defektai (gomurio nesuaugimai, netaisyklingas sukandimas), netinkamos ugdymo sąlygos ir kt. Norėdami laiku pastebėti ir pašalinti kalbos trūkumus, turime žinoti bendruosius kalbos vystymosi dėsniumus, visa, kas būdinga daugelio tokio amžiaus vaikų kalbai.

Daugiau informacijos ir patarimų, kaip skatinti vaikų kalbinę raidą, rasite priede „Kalbos įgūdžių formavimas“.

Skaitydami kartu su mažais vaikais, padedame jiems suvokti, kad knygos gali teikti malonumą. Vaikai, kuriems knygos skaitomos nuo pirmųjų dienų, susieja tai su suaugusio žmogaus artumu ir šiluma. Mažyliams iki dvejų metų knygos paprastai skaitomos individualiai, nors retkarčiais ši veikla sudomina ir kitus vaikus.

Skaitydami 1–6 mėnesių kūdikiams, pasirinkite spalvingas, trumpas knygeles su eilėraš-tukais, pasikartojančiais žodžiais. Nuo 6 mėnesių, kai kūdikiai jau gali sėdėti, galite leisti jiems patiems pradėti „skaityti“ knygas. Nesistenkite skaityti teksto, verčiau, aiškiai tarkite nupieštų daiktų pavadinimus, siedami juos su vaiko patirtimi ir grožėdamiesi kalbos ritmika ir rimais. Kiek vyresniems vaikams (9–15 mėn.) labai patiks „skaityti“ iliustracijas, bandyti sieti jas su žodžiais, versti puslapius. Vaikus iki 18 mėnesių labiausiai traukia knygos apie daiktus ir apie jiems pažįstamus kasdieninio gyvenimo reiškinius – valgymą, gėrimą, žaidimą ir dalyvavimą šeimos gyvenime. Kiek vyresnius vaikus pradeda dominti nesudėtingo siužeto pasakojimai apie žinomus įvykius. Jiems patinka knygos, kuriose vaizduojamos pažįstamos ir nesudėtingos situacijos. Trejų metų vaikus jau domina realistinio turinio knygos apie namų, šeimos gyvenimą, pažįstamus gyvūnus ir įvykius. Jie be galo gyvai reaguoja į knygų veikėjus, panašius į save.

Knygų skaitymas yra efektyvus, kai auklėtojas:

- nesistengia vadovauti skaitymui, bet, pastebėjęs, kad vaiko susidomėjimas atlėjo, laiku baigia šį užsiėmimą;
- sieja knygą su jau turima vaiko patirtimi;
- pasirenka tinkamą skaitymui laiką: kai vaikas dar yra kiek mieguistas ir ramus;
- pats jaučia malonumą skaitydamas ir sugeba tą malonumą perduoti vaikui.

Vaikų skaitomos knygos turėtų būti saugios ir pagamintos iš „skaitymui atsparios“ medžiagos: audinio, kartono, plastmasės ar kitos tvirtos medžiagos. Knyga taip pat gali būti pagaminta iš popieriaus ir skaitoma prižiūrint suaugusiajam. Neverta tikėtis, kad knygos tarnaus amžinai. Jas reikia skaityti, jomis džiaugtis ir jas taisyti, klijuoti, kol galima.

Pagrindiniai knygų skaitymo vaikams tikslai:

- padėti vaikams suvokti, kad skaitymas teikia malonumą;
- išmokyti tinkamai elgtis su knyga;
- padėti suprasti, kad knygų skaitymas turi savo taisykles;
- padėti vaikams suvokti simbolinę piešinių prasmę;
- padėti įsisąmoninti, kad piešiniais ir tekstu galima išreikšti prasmingas mintis.

Skaitymo nauda vaikams neišmatuojama, be to, šie įgūdžiai išlieka visą gyvenimą. Skaitymas skatina vaikų protinę veiklą, kalbos įgūdžius, padeda ugdyti vaikų dėmesio koncentraciją. Knygos vaikų gyvenime turėtų užimti tiek pat vietos kaip ir žaidimai. Niekada nebūna per anksti supažindinti vaiką su knyga. Dar prieš išmokdami skaityti vaikai gali jausti ryšį su knygomis – matydami, klausydami, lytėdami. Po truputį atsiranda susižavėjimas knygomis ir jų perteiktomis istorijomis. Vaiko santykis su knyga keičiasi kartu su vystymosi raida. Iš pradžių knyga tėra objektas, patraukiantis vaiko dėmesį. Vėliau ta pati knyga – tas pats objektas – padės skatinti vaizduotę, mąstymą ir kalbą. Knygos skatina tobulinti vaiko gebėjimus, dėmesio koncentraciją, pasaulio pažinimą, gausina žodyną. Prieš supažindinant vaiką su knyga, svarbu, kad jis kuo dažniau matytų suaugusiuosius su knyga rankose. Vaikai jaus daug didesnę susidomėjimą skaityti knygas, jei matys, kad šis įprotis egzistuoja šeimoje. Suaugusieji turi savo elgesiu modeliuoti domėjimąsi knygomis. Jei vaikas matys, kad ir namuose, ir lopšelyje mėgstama skaityti, ir kad su knygomis elgiamasi rūpestingai ir pagarbiai, labai tikėtina, kad ir jis elgsis taip pat.

Daugiau informacijos ir patarimų apie skaitymą vaikams ir su vaikais galite rasti priede „Knygų teikiamas džiaugsmas“.

2. 8. Fizinė vaikų raida

Mokslininkų nuomone, didelė kūdikių ir vyresnių vaikų ugdymo programos dalis glūdi „jų pačių kūnuose“. Išmokdami atsiremti, laikyti galvą, verstis ant pilvo ar nugaros, sėdėti, stovėti, vaikščioti, bėgioti ir laiptoti, vaikai parodo didelį atkaklumą ir jaučiasi nugalėtojai. Fizinė raida – tai pamažu įgyjami vaiko judėjimo įgūdžiai, gebėjimas tikslingai panaudoti savo kūną įvairiomis aplinkybėmis (sėdėti, šliaužti, eiti, bėgti, vartytis, mėtyti daiktus ir t. t.). Skatindami fizinę vaiko raidą suteikiame įvairių galimybių lavinti viso kūno, rankų ir riešo raumenis, kad vaikai drąsiau ir su didesniu pasitikėjimu pradėtų tyrinėti supantį pasaulį.

Kūdikiams būtina matyti spalvingus daiktus, siekti jų, spardyti, stverti, laikyti, kratyti. Paaugusiam vaikui reikia pakankamai erdvės, kad galėtų stumti, traukti, kilnoti daiktus, vaikščioti, laiptoti, šokinėti ir bėgioti.

Planuodami vaikų fizinę veiklą auklėtojai privalo atsižvelgti į vaikų įgūdžių lygį ir nepamiršti individualių jų poreikių.

Pirmaisiais metais ypač svarbu

- sudaryti vaikui sąlygas judėti ir pažinti aplinką
- stebėti vaiko reakcijas į įvairius stimulus: lietimą, garsą, šviesą, daiktus, bendravimą
- kas mėnesį vertinti vaiko fizinę raidą

Amžius mėnesiais	Judėjimas, aktyvi veikla
2 mėn.	Kelia galvą, gulėdamas ant pilvo.
3 mėn.	Gulėdamas ant nugaros išlaiko galvą tiesiai. Žaidžia savo rankomis.
4 mėn.	Gulėdamas ant pilvo remiasi dilbiais. Sieka kabančio žaislo.
5 mėn.	Kiša kojas į burną. Ima žaislą.
6 mėn.	Pasodintas sėdi. Gulėdamas ant pilvo remiasi ištiestomis rankomis. Perima žaislą iš vienos rankos į kitą.
7 mėn.	Verčiasi nuo nugaros ant pilvo. Šliaužia. Ieško daikto, nukritusio nuo stalo.
8 mėn.	Sėdi tiesia nugarą. Paima ir išlaiko rankose du daiktus.
9 mėn.	Atsistoja „keturiomis“. Mėto daiktus.
10 mėn.	Pats atsisėda. Ropoja. Atlieka veiksmus su dviem daiktais: daužo vieną į kitą ir t. t.
11 mėn.	Prisilaikydamas eina palei baldus. Rodo daiktą smiliumi.
12 mėn.	Vaikščioja vedamas už vienos rankos. Ima smulkius daiktus dviem pirštais. Įdeda daiktą į dėžutę.

Mažiems vaikams visada turi pakakti erdvės ir laiko, kurį galėtų praleisti judėdami, tyrinėdami aplinką. Auklėtojai gali švelniai pamasazuoti, atlikti paprastus fizinius pratimus, pvz.: sulenkti kūdikio kojytes per kelius ir švelniai spustelėti prie pilvuko, po to lėtai jas ištiesti. Vaikams patinka, kai auklėtojas judina jų rankas muzikos ritmu, gebantys pastovėti mažyliai smagiai tūpčioja, girdėdami aiškų ritmą.

Lengvi barškučiai, suspaudžiami garsiniai žaislai ir plasti-

kiniai stveriamieji žiedai lavina kūdikio stvėrimo ir siekimo įgūdžius. Mažyliai daug kartų ir įvairiais būdais liečia, ima, laiko, varto žaislus. Tai lavina pirštų ir rankų judesius.

Auklėtojai gali skatinti ropojimo įgūdžius išdėliodami žaislus taip, kad kūdikis turėtų priropoti prie jų. Pradėjusiems ropoti, o vėliau ir vaikščioti, vaikams labai patinka lipti ant neaukštų lipynių. Jos turi būti pakankamai plačios, kad nesvyruotų ir nevirstų. Lipynės suteikia vaikams galimybę ugdyti ropojimo, laipiojimo įgūdžius.

Vaikai pradeda vaikščioti nevienodo amžiaus. Vieni pirmuosius žingsnius žengia devynių mėnesių, kiti dar ilgokai

nevaikščioja. Neskubinkite jų. Kai vaikai ropinėja ir prisitraukdami atsistoja, jie jau ugdomi pirmuosius pusiausvyros ir judėjimo kontrolės įgūdžius. Pradėjusiems vaikščioti vaikams patinka stumti ir traukti žaislus su rankenomis ar pririštus prie maždaug 30 centimetrų virvelės.

Labai tinkami žaislai vaikams – sviediniai, nes lavina viso kūno raumenis, gerina siekimo, griebimo ir metimo įgūdžius. Maždaug nuo 13 mėnesių vaikas jau įstengia mesti iš apačios laikomą sviedinį.

Vaikus motyvuoja vidinis džiaugsmas, jaučiamas pasiekus konkretų tikslą, auklėtojo paskatinimas. Auklėtojas, gerai suvokiantis savo vaidmenį, turi siekti, kad vaikai būtų aprengti judesių nevaržančiais rūbais, jei įmanoma, žaistų basi, o žaidimų ir kitos veiklos vieta būtų saugi.

Visiems mažyliams labai naudinga žaisti lauke. Vaikai labai mėgsta žaisti su smėliu ir vandeniui: kasti, semti, pilti, sijoti ir grėbstyti. Tam reikia kastuvėlių ir įvairių dydžių kibirėlių. Reikėtų nepamiršti ir pačios gamtos teikiamų priemonių: lapų, kaštonų, akmenukų ir t. t.

Svarbi auklėtojų užduotis – sudaryti sąlygas vaikų fizinei raidai: pasirūpinti, kad aplinka ir priemonės būtų saugūs ir atitiktų kiekvieno vaiko individualius poreikius.

3. Pagalba šeimai ir šeimos įtraukimas į ugdymo procesą

Vaikų ugdymas yra holistinė veikla. Auklėtojai turi atkreipti dėmesį ne tik į fizinius, pažintinius, kalbinius, emocinius ir socialinius vaiko raidos aspektus, bet ir į glaudų bendradarbiavimą su šeima. Auklėtojai turėtų sudaryti palankias sąlygas bendrauti su tėvais, pasidalyti svarbia informacija apie vaiką ir padėti tėvams lavinti jų ugdymo įgūdžius.

Pagrindiniai sąveikos su šeimomis uždaviniai:

- Gauti papildomos informacijos apie vaiką, kurią galima būtų panaudoti ugdymo procese.
- Sumažinti įtampą šeimoje vaikui pradėjus lankyti lopšėlį.
- Stiprinti tėvų pasitikėjimą savo jėgomis auginant vaiką.
- Gerinti tėvų įgūdžius, reikalingus vaiko ugdymui.
- Plėsti tėvų žinias ir bendrą supratimą apie sklandžią vaikų raidą.
- Padėti tėvams jaustis bendruomenės nariais ir sudaryti jiems galimybes keistis naujina informacija apie vaikų ugdymą.
- Kai reikia, nukreipti šeimos narius pasitarti pas specialistus.

Auklėtojai turėtų aiškiai parodyti, kad šeimos nariai yra laukiami lopšelio grupėje, jų nuomonė auklėtojams labai svarbi ir į ją atsižvelgiama siekiant tenkinti individualius kiekvieno vaiko poreikius. Grupėje netoli durų galima pakabinti skelbimų lentą, o joje – skelbimų, straipsnių apie vaikų ugdymą su tėvams reikalinga informacija, be to, padėkas tėvams už atliktus darbus, padovanotas knygas ar kt. Skelbimų lentoje tėvai galėtų dalytis naudinga informacija, susijusia su vaikų ugdymu.

Bendradarbiavimo su šeima principai:

- Vertinti ir gerbti šeimos vaidmenį ugdant vaiką.
- Pripažinti, kad šeima yra pagrindinis vaiko ugdytojas ir informacijos apie vaiką šaltinis.
- Leisti šeimai pačiai pasirinkti priimtinus būdus dalyvaujant lopšelio grupės veikloje.
- Išlaikyti konfidencialumą.

Auklėtojams svarbu pažinti kiekvienos šeimos kultūrą ir pakviesti šeimas tapti vaiko ugdymo proceso dalyvėmis, lygiavertėmis partnerėmis. Kuriant grupės bendruomenę svarbu,

kad šeimos taip pat geriau pažintų viena kitą. To siekti padeda jų prisistatymai. Kiekviena šeima paeiliui parengia stendą, supažindinantį su šeimos nariais, jų pomėgiais, profesijomis, atostogų ar kelionių akimirkomis.

Viena iš svarbių užduočių, tenkančių auklėtojams, yra palengvinti kūdikių atsiskyrimą nuo tėvų. Labai gerai, jeigu kurį laiką vaikas gali lankytis lopšelyje kartu su mama ar tėčiu. Kai mažyliui tenka praleisti lopšelyje visą dieną, tėvai turėtų jį nuraminti primindami, kad jie būtinai ateis jo pasiimti, taip pat ir supažindinti vaiką su žmogumi, kuris rūpinsis juo, kol tėvai bus išėję. Auklėtojai turėtų padėti vaikui jaustis kaip namie, užjausti jį, o esant reikalui – ir paguosti, paremti. Šiuo laikotarpiu vaikui apsiprasti padeda šeimos narių nuotraukos, jų balso įrašai, atsineštas iš namų žaislas.

Matydami verkiantį vaiką ir susijaudinusius tėvus, turime suprasti, kad stiprūs jausmai yra natūrali žmogaus reakcija, išreiškianti stiprią jo meilę artimiesiems ir skausmą, išsiskyrus su jais, ir vertinti šias reakcijas kaip procesą. Augdamas ir vystydamasis žmogus išmoksta išlaikyti prierašumą svarbiems žmonėms ir vietoms, tuo pačiu pasikliaudamas naujais žmonėmis ir taip judėdamas į priekį.

Norėdami geriau suprasti, ką reiškia atsiskyrimas nuo tėvų ir lopšelio lankymas mažiems vaikams, turime pagalvoti apie tris svarbius dalykus:

- vaiko raidos stadiją
- individualius temperamento skirtumus
- kontekstą

Ūmaus būdo vaikas kitaip išgyvena atsiskyrimą nuo tėvų, negu nuosaikesnį temperamentą turintis vaikas. 1,5–3 metų vaikai patiria stiprią vidinę dramą, nenorėdami atsiskirti ir trokšdami sugrįžti į mamos glėbį, todėl jiems yra sunkiau, negu jaunesniems arba vyresniems vaikams. Tik pakeitęs gyvenamąją vietą, arba mirus vienam iš tėvų, arba gimus broliukui ar sūtelei, vaikas reaguos kitaip į naują lopšelio aplinką, negu vaikas, neišgyvenęs šių sukrėtimų.

Atsiskyrimas iš tiesų yra susijęs su stipriais išgyvenimais, ir šis procesas nepasibaigia sulaukus tam tikro amžiaus, todėl svarbiausia užduotis, išskylanti darželių vadovams ir auklėtojams, yra sukurti šeimos ir vaiko adaptacijos strategiją darželyje. Pirmaisiais gyvenimo metais įgyta patirtis turi įtakos tolesniems mūsų santykiams su žmonėmis.

Vaikams, lankantiems lopšelio grupę, reikia auklėtojų paramos, kad išlaikytų ir stiprintų prisirišimą prie šeimos. Tokios pat paramos reikia ir tėvams. Tinkama lopšelio darbuotojų ir auklėtojų veikla gali labai padėti mažyliams ir jų tėvams gerai jaustis lopšelyje ir sustiprinti jų tarpusavio prierašumą.

Ir planuojama, ir neplanuojama veikla gali padėti vaikams ir jų tėvams lengviau atsiskirti. Auklėtojai turi atkreipti dėmesį į savo veiklą dviejose srityse:

1. Sukurti vaikams jaukią ir patogią aplinką, įgyti vaikų pasitikėjimą, atrasti ryšį tarp lopšelio ir šeimos. Auklėtojo veiksmai, padedantys nuraminti vaiką: švelnus apkabinimas, paėmimas ant rankų, žinant, koks mėgstamas vaiko užsiėmimas namuose, siūlymas užsiimti tuo lopšelyje, šeimos narių nuotraukų kabinimas vaiko akių lygyje ir t. t.

2. Padėti vaikams įgyti bendrą pasitikėjimą savo gebėjimais. Jei vaikai supras, kad, padedami suaugusiųjų, jie galės geriau suvaldyti savo jausmus, gerai jaustis naujoje aplinkoje, atlikti užduotis ir įgyti reikšmingos patirties, šis teigiamas savęs vertinimas išliks ir sudėtingose situacijose, tokiose kaip atsiskyrimas nuo šeimos. Taigi ugdydami vaikus mes turime suvokti savo veiklą kaip pagalbą jiems, įgyjantiems savigarbos jausmą.

Vaikų pasitikėjimas savo gebėjimais ugdomas tuo, kad auklėtojai skatina vaikus žodžiais ir veiksmais išreikšti savo jausmus, sudaro palankias sąlygas savarankiškai vaikų veiklai, iš anksto perspėja, kad baigiasi viena veikla ir prasideda kita, pasitelkę lėlių teatrą modeliuoja įvairias situacijas ir jų sprendimo būdus ir t. t.

Labai mažų vaikų tėvai jaučiasi laimingesni ir tvirtesni, kai gali bendrauti su kitais tėvais, taip pat – gaudami reikalingą paramą, padedančią gilinti savo ryšį su vaiku. Be to, priklausydami bendruomenei, ir auklėtojai, ir tėvai jaučia didesnę ugdymo teikiamą malonumą, o įtampa sumažėja.

Gerai tėvais tampama tik tada, kai įgyjama patirties, auginant vaiką. Kasdienė patirtis ugdo tėvus, leisdama jiems klysti ir mokytis iš klaidų, išmokti suprasti kūdikio rodomus signalus ir spręsti, kaip į juos reaguoti. Galiausiai atsiranda sugebėjimo (kompetencijos) jausmas, kai tėvams atrodo, kad jie yra geri tėvai, kai jie pasitiki savo tėviškais sugebėjimais ir vaikai jaučiasi saugūs.

Šeimų nariai noriai dalyvaus grupės bendruomenės veikloje esant šioms sąlygoms:

1. Jeigu būsite svetingi, profesionaliai dirbantys auklėtojai: tėvams atvykstant ir išvykstant pasitiksime ir išlydėsime, suteiksime jiems svarbios informacijos.

2. Leisite tėvams suprasti, kad darželyje jie yra laukiami: pasiūlysite kavos arba arbatos, užsirašysite tėvų ir vaikų vardus ir kartu iškabinsite sąrašą, sužymėsite spintelę, kad tėvai ne-sunkiai galėtų surasti reikiamas priemones.

3. Kiekvieną dieną stengsitės trumpai aprašyti vaiko veiklą darželyje ir duosite perskaityti tėvams. Taip pat užrašysite rytojaus dienotvarkę ir visą kitą aktualią informaciją.

4. Suteiksite tėvams naudingos informacijos juos dominančiomis temomis.

5. Įrengsite poilsio kambarį tėvams, kuriame jie rastų knygų ir straipsnių dominančiomis temomis.

6. Organizuosite renginius, padedančius artimiau susipažinti auklėtojams ir vaikų tėvams. Stenksitės padėti dirbantiems tėvams: susitarsite, kad kitas auklėtojas prižiūrės vaikus tėvų susirinkimo metu.

7. Tėvų susirinkimų metu rodysite tėvams filmuotą medžiagą iš grupės gyvenimo, aptarsite ugdymo programos esmę, vaikų ugdymo klausimus, pateiksite informacijos apie sklandžią vaikų raidą.

Ir auklėtojai, ir šeima turi pasitelkti kuo įvairesnius sąveikos būdus, siekti vienovės ir nuoseklumo ugdant vaikus.

4. Vaiko stebėjimas, stebėjimo rezultatų naudojimas vaiko ugdymui, informacijos pateikimo būdai tėvams

Stebėjimas – tai vaiko pažinimo ir informacijos apie jį kaupimo procesas. Gerai pažindami savo grupės vaikus auklėtojai gebės geriau tenkinti jų individualius poreikius, užtikrindami sėkmingą jų raidą. Vaikų stebėjimas – naudingiausias būdas, padedantis auklėtojui geriau pažinti vaikus. Individualizuodami vaikų ugdymą darželyje, auklėtojai privalo žinoti skirtingo amžiaus vaikų raidos ir ugdymo teoriją, gebėti nustatyti, kokiame raidos etape yra kiekvienas vaikas. Mažiausi vaikai savo jausmus ir mintis reiškia kūno judesiais, veido mimika ir balso tembru, intonacijomis. Netgi ir jiems pradėjus kalbėti, mes sužinome kur kas daugiau apie juos stebėdami, negu klausydami jų žodžių.

Auklėtojas turi žinoti, kokie yra vaiko fizinės, socialinės, pažintinės ir emocinės raidos ypatumai, kad galėtų planuoti ugdymą ir skatinti vaiko asmenybės skleidimąsi. Šios žinios padeda auklėtojams sutelkti dėmesį į besiformuojančius įgūdžius, pomėgius, interesus ir parinkti tokią veiklą, kuri skatintų natūralų vaiko vystymąsi. Jeigu norime, kad ugdomoji veikla skatintų individualią vaikų raidą, turime rasti būdų, kaip sužinoti apie jų *asmeninę* patirtį. Paklauskime savęs: „*Kaip jaučiasi šis mažylis? Ko jis dabar mokosi? Ar aš darau viską, kad padėčiau jam tapti laimingu, sveiku, pasitikinčiu savo gebėjimais žmogumi?*“

Norėdami atsakyti į šiuos klausimus, mes turime išmokti stebėti vaikus. Stebėjimas – tai ypatingas įgūdis, kurio išmokstama per ilgą laiką. Stebėti vaikus nėra tas pats, kas paprasčiausiai užpildyti anketą, iš kurios būtų aišku, ar vaikas įgijo tam tikrą įgūdį, įsisavino informaciją. Ugdymo programoje, kai jautriai reaguojama į individualius vaiko poreikius, auklėtojai stengiasi pažvelgti į pasaulį vaiko akimis arba „pamatyti vaiką iš vidaus“.

Mes užduodame sau daugybę klausimų apie ugdomus vaikus, o atsakymus tegalime rasti, atkreipdami dėmesį į patį vaiką. Stebėdami galime suprasti, ką galvoja vaikai, kuo jie domisi, kaip jaučiasi stebimi. Atsakymus galime rasti stebėdami mažylių kūno judesius, mimiką, išsiklausydami į jų balso tembrą. Šie dalykai padeda geriau suprasti kiekvieną vaiką.

Norėdami pažinti vaiką, turime stebėti jį įvairiausiose natūraliai išskylančiose situacijose.

Auklėtojai turėtų sutelkti dėmesį į svarbiausius vaikų stebėjimo momentus:

- vaikas ateina į darželį rytą;
- vakare tėtis ar mama pasiima vaiką iš darželio;

- vaiko maitinimas arba savarankiškas valgymas;
- vaikas žaidžia vienas;
- vaikas mokosi naujų dalykų;
- vaikas bendrauja su bendraamžiais;
- vaikas bendrauja su suaugusiais;
- vaikas atlieka kasdienius ruošos darbus;
- vaiko elgesys išėjus iš grupės;
- kita.

Norėdami individualizuoti vaiko ugdymą, auklėtojai turi stebėti vaikus įvairiose situacijose keletą savaičių. Tada jie sugebės atsakyti į daugelį svarbių klausimų. Taigi į kokius klausimus norėtumėte gauti atsakymus, atidžiai stebėdami vaiką?

- Ko reikia šiam mažyliui, kad jis jaustųsi patenkintas?
- Ar šis vaikas prisirišęs prie auklėtojo ar kito suaugusio darželyje?
- Kuo mažylis domisi?
- Kas gali jį sutrikdyti?
- Kaip vaikas bendrauja?
- Kaip mes sužinome, kada jam liūdna, kada jis jaučiasi vienišas, nuviltas ar piktas?
- Kaip mes sužinome, kad jis ko nors nori, ir kaip sužinome, ko jis nenori?
- Kaip mes sužinome, kada jis nori veiklos, kada ja džiaugiasi?
- Ko reikia, kad šiam mažyliui sužadintume norą mokytis?
- Kas trukdo tai atlikti?

Trumpalaikiai ir nesisteminiai stebėjimai nepadeda pažinti vaiko. Lopšelyje vaikų stebėjimas turėtų tapti gyvenimo būdu. Amy Dombro yra pasakiusi, kad ugdydama vaikus ji nuolat klausia savęs: „Ką vaikas patiria šią minutę?“ Tai yra daug geriau, negu klausti savęs: „Ką daryti, kad priversčiau vaiką elgtis taip, kaip aš noriu?“ Atsakymą į antrąjį klausimą galėsime rasti tik tada, kai išsiaiškinsime pirmąjį.

Stebime vaiką todėl, kad norime:

- pažinti ir suprasti;
- individualizuoti vaiko ugdymą;
- tenkinti jo poreikius;
- pritaikyti ugdomąją aplinką vaiko reikmėms;
- taikyti jam priimtinius ugdymo metodus;
- tikslingiau organizuoti vaiko dienotvarkę;
- modeliuoti jo ugdymo programą;
- laiku suteikti reikiamą paramą ir pagalbą;
- siekti dermės tarp vaiko ugdymo namuose ir lopšelio grupėje.

Ką reikėtų atsiminti, pradedant stebėti vaiką?

1. Stebėjimas prasmingas tik tada, kai mes jau esame surinkę daug kitos informacijos.

Privalome turėti žinių apie vaiko raidą. Pavyzdžiui, mes galime pastebėti blogą vaiko nuotaiką, tačiau bloga nuotaika gali turėti skirtingą prasmę dvejų ir trejų metų vaikams.

Turime žinoti stebimos veiklos kontekstą. Pavyzdžiui, ar vaikas gerai susipažinęs su aplinka, auklėtoju, veiklos pobūdžiu? Kokia jo fizinė savijauta šiandien? Kokia jo patirtis?

2. Tai, ką matote, gali turėti skirtingą reikšmę jums ir jūsų stebimam vaikui. Stengdamiesi suprasti, kaip šį reiškinį suvokia vaikas, jūs sugebėsite pasielgti tinkamai. Pavyzdžiui, vaikas gali mušti aplinkinius dėl įvairių priežasčių: supykęs, pavargęs, norėdamas susidraugauti su kitu vaiku, bet nemokėdamas to padaryti priimtinais būdais ir t. t. Mūsų tikslas – vertinti vaiko elgesį jo akimis.

3. Visa, ką jūs matote ir kaip interpretuojate, priklauso nuo jūsų pačių asmenybės. Tai būtų galima pavadinti antrojo lygmens stebėjimu, arba savistaba: kaip mes patys jaučiamės, kokį emocinį krūvį atsinešame į darželį. Mažų vaikų ugdymas darželyje arba jų auginimas namuose suaugusiems asmenims kelia daug jausmų. Įprastiniai jausmai čia paryškėja ir sustiprėja. Mums daro įtaką meilės, tikėjimo, praradimo, artumo, gebėjimo suvokimas, jausmai tėvams, taip pat – vaikiška, tėviška patirtis. Mūsų sampratai turi įtakos, kaip vertiname vaiko veiksmą, triukšmą, išskirtinį vaiko aktyvumą, tėvą, kuris nuolat vėluoja pasiimti iš darželio vaiką. Ypač svarbu, kad suaugusieji analizuotų savo jausmus, prisiminimus, išankstinę nuomonę ir gerai pasvertų lūkesčius. Tai padės mums teisingai reaguoti į vaiko patiriamą situaciją.

4. Kvalifikuoti ir patyrę auklėtojai moka užduoti daug klausimų apie kiekvieną vaiką. Stebėjimo pradžioje iškyla kur kas daugiau klausimų, negu atsakymų. Tai normalu, nes klausimai leidžia mums giliau pažvelgti į vaiko asmenybę.

Yra daug būdų fiksuoti stebėjimų duomenis. Visų naudingiausi – tai pastabos, dienoraščiai, stebėjimo anketos. Vaiko būseną, elgesį, veiklą galime fiksuoti nuotraukose, garso ir vaizdo juostose. Stebėjimo duomenys apie kiekvieną vaiką kaupiami atskirai. Valgymas, miegas, sauskelnių keitimas kūdikių gyvenime yra labai svarbūs, todėl auklėtojai ir tėvai turi informuoti apie tai vieni kitus. Auklėtojai aprašo dienos įvykius ir neįprastą reakciją į juos. Tėvai daro tą patį. „Stebėjimo žurnale“ tėvai gali aprašyti, kas įvyko namie, pateikti klausimus arba pakomentuoti, kaip vaikas elgėsi tam tikroje situacijoje. Auklėtojai žurnale raštu atsako tėvams, kviečia susitikti ir aptarti bendrus rūpesčius. Siekiant konfidencialumo, „Stebėjimo žurnalai“ visada laikomi tokioje vietoje, kur juos gali paimti tik auklėtojai ir vaiko tėvai.

Reguliarus stebėjimo rezultatų dokumentavimas svarbus dėl šių priežasčių:

- Parodo, kad į ugdymą ir priežiūrą žvelgiama rimtai.
- Padeda planuoti. Planavimas turi būti pagrįstas dokumentavimo metu nustatytais kūdikio raidos sričių stipriosiomis pusėmis ir pomėgiais.
- Padeda tikslingiau organizuoti vaiko dienotvarkę, modeliuoti jo ugdymo programą.
- Palengvina abejones, svarstymus. Kai stebėjimo rezultatai užfiksuojami dokumentuose, jie tampa ilgalaikiai ir bet kada juos galima peržvelgti.
- Parodo ugdymo(si), priežiūros rezultatus. Ugdymasis gali vykti įvairiais būdais, o jų dokumentavimas atskleidžia vaiko pasiektą pažangą.

Stebėjimo metu sukaupta informacija perduodama tėvams įvairiu metu ir įvairiais būdais. Tėvams rūpi viskas: kaip vaikas jautėsi, ar buvo linksmas, ar gerai valgė, ar lengvai užmigo ir t. t. Informacija gali būti perduodama trumpų pokalbių metu iš ryto, vaiką atvežus į darželį arba vakare jį pasiimant; telefoninių pokalbių metu, elektroninėmis žinutėmis, naudojant stebėjimo žurnalą. Stebėjimo metu sukaupta informacija perduodama šeimai, nes tai padeda sustiprinti auklėtojų ir šeimos narių tarpusavio ryšį vaiko labui; sumažina šeimos narių įtampą, kai vaikas pradeda lankyti lopšelio grupę; ir šeima, ir auklėtojai geriau pažįsta vaiką; laiku galima suteikti reikiamą pagalbą ir paramą vaikui; tėvams padeda jaustis bendruomenės nariais; esant reikalui paskatina šeimos narius pasitarti su specialistais; suteikia papildomos informacijos apie vaiką, kurią galima panaudoti ugdant vaiką namuose; ugdo supratimą apie sklandžią vaiko raidą.

Stebėjimo žurnalo pavyzdį rasite priede „Kiekvienas vaikas gimsta ypatingas“.

5. Pedagogo refleksijos svarba siekiant ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymo kokybės

Lotyniškai *reflexio* – atsigręžimas, atsispindėjimas. Refleksija yra procesas, kurio metu patirtis „pereina“ į mokymąsi, mokymasis į asmeninį ir profesinį tobulėjimą, o tai savo ruožtu padeda kokybiškiau atlikti darbą. Egzistuoja nuolatinis tarpusavio ryšys tarp konteksto, patirties, refleksijos (apmąstymo), veiksmo ir įvertinimo. Refleksijos rezultatas gali būti nauji įgūdžiai, naujos žinios, nauja samprata. Ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymo kontekste refleksija – tai pedagogo atliekama ugdymo proceso kritiška analizė, siekiant pagerinti vaikams ir šeimoms teikiamų paslaugų kokybę.

Šiuolaikinis ugdymas remiasi humanistinės, konstruktyviosios, progresyvosios ir kt. ugdymo teorijų sinteze. Reflektuojant vaikų ugdymo procesą pedagogams svarbu orientuotis į šiuolaikinę vaikystės sampratą: suprasti vaiko raidą ir ugdymąsi kaip vieningą procesą, įsisąmoninti visų raidos procesų tarpusavio sąveiką, interpretuoti vaikystę kaip sėkmingą ugdymosi visą gyvenimą pradžią, kurti naujas ugdymosi galimybes kiekvienam vaikui.

Kokybiškas ugdymas ankstyvuojų laikotarpiu daro didžiausią įtaką vaikų pažintinei, socialinei, emocinei, fizinei ir kalbinei raidai. Mokslininkų teigimu, didžiausią įtaką vaikų sėkmingam ugdymuisi turi ugdytojų darbo kokybė.

Vaikams, kurie kasdien susiduria su naujomis užduotimis, būtina parama iš jų aplinkos. Kitaip tariant, suaugusieji turi įvertinti, kaip visa tai, ką jie daro (fizinė ir emocinė aplinka, siūloma veikla ir priemonės, bendravimo su vaikais stilius ir kiti faktoriai) skatina vaiko raidą arba stabdo ją. Vienas iš esminių profesionalaus auklėtojo kompetencijos įrodymų yra jo nuolatinė refleksija, noras tobulėti, suvokimas, kad profesinis tobulėjimas yra visą gyvenimą trunkantis procesas. Reflektuodamas – įsivertindamas savo darbo kokybę įvairiose su vaikų ugdymu susijusiose srityse, pedagogas išsiaiškina, kokioje srityje jam reikia tobulinti savo kompetenciją, kokią profesinę literatūrą, kokius kvalifikacijos tobulinimo renginius pasirinkti.

Kas gali padėti auklėtojui įsivertinti savo darbo su vaikais kokybę?

Į ką atkreipti dėmesį?

Belgijos Liuveno švietimo kokybės tyrimų centro direktoriaus profesoriaus Ferre Laevers nuomone, vaikų ugdymo kokybę reikia vertinti remiantis dviem kriterijais: vaikų savijauta grupėje ir jų įsitraukimo į veiklas laipsniu. Mokslininkas teigia, kad aktyvus vaiko dalyvavimas veikloje ir rodomas susidomėjimas yra svarbesni už šio etapo „akademinius“ jo pasiekimus.

Jo nuomone vaiko gerovės lygį ir įsitraukimo į veiklą pobūdį sąlygoja:

- platus vaikams suteikiamų pasirinkimų spektras;
- pozityvi atmosfera grupėje;
- vaikams sudaryta galimybė imtis iniciatyvos;
- pedagogo organizaciniai gebėjimai;
- empatiškas pedagogo požiūris į vaikus.

Nacionaliniame ankstyvosios vaikystės tyrimų centre (JAV) dirbantis profesorius Robertas Pianta teigia, kad pedagogo kompetenciją galima įvertinti, o ir vaikų pasiekimus nuspėti, stebint pedagogo veiklą, t. y. ugdymo procesą. Mokslininkas pabrėžia sąveikos tarp suaugusiojo ir vaiko svarbą sėkmingam vaiko ugdymui(si).

Tyrimais profesorius įrodo, kad vaikų pasiekimus galime nuspėti stebėdami:

- ar bendravimas su vaikais teikia pedagogui džiaugsmo ir koks yra pedagogo emocinis ryšys su vaikais;
- ar jautriai pedagogas reaguoja į pažintines ir emocines vaiko reikmes;
- ar pedagogas teikia reikšmę vaikų interesams, motyvacijai ir nuomonėms;
- ar pedagogas gerbia vaikų autonomiją ir leidžia jiems rinktis, būti iniciatyviems.

5. 1. Savirefleksijos anketa

Siūlome auklėtojui įsivertinti savo darbo kokybę septyniose srityse, užpildant šią anketa.
Atsižvelkite į ugdomų vaikų amžių!

Sąveika

Sąveika tarp suaugusiųjų ir vaikų, kaip ir vaikų tarpusavio sąveika, turi lemiamos įtakos vaikų socialinei, emocinei, fizinei, kalbinei ir pažintinei raidai. Sąveikaudami vaikai mokosi vieni iš kitų, dalijasi turima patirtimi ir jausmais. Bendraujant formuojasi vaikų savivoka, bendruomeniškumo jausmas, vyksta pasaulio pažinimas. Pedagogas atlieka svarbų vaidmenį suteikdamas vaikams galimybių įsitraukti į prasmingą bendravimo ir bendradarbiavimo procesą, skatinantį kompetencijų plėtrą, naujų žinių konstravimą, modeliuoja pagarbų elgesį su vaikui svarbiais suaugusiaisiais. Sąveikos, kurios remiasi pagarba, gebėjimu įsiklausyti į kito nuomonę, skatina pasitikinčio savo jėgomis, rūpestingo ir atsakingo bendruomenės nario formavimąsi.

N – niekad K – kartais D – dažnai V – visada

N K D V

- Bendravimas su vaikais teikia man džiaugsmo, yra nuoširdus ir rūpestingas, rodantis pagarbą kiekvienam vaikui.
- Bendravimą su vaikais grindžiu savo žiniomis apie amžiaus raidą ir kiekvienam amžiaus tarpsniui realius lūkesčius vaikų pasiekimams.
- Kasdien skiriu dėmesio kiekvienam vaikui, remdamasis jo stipriosiomis pusėmis ir stimuliuodamas jo ugdymąsi.
- Mano bendravimas su vaikais yra jautrus ir atitinka jų emocinio, socialinio, fizinio, kalbinio ir pažintinio vystymosi poreikius.
- Aš sukuriu vaikams galimybes pasirinkti.
- Mano bendravimo su vaikais stilius ugdo vaikų savarankiškumą ir pasitikėjimą savo jėgomis.
- Aš skatinu vaikų tarpusavio bendravimą.
- Aš siūlau vaikams veiklą, padedančią suvokti savo jausmus, suprasti, ką jaučia jų draugai, ir kalbėtis apie tai.
- Kiekvieną dieną įvairiais būdais skatinu vaikų kalbos turtinimą ir gebėjimą komunicuoti.
- Tikslingai siekiu užmegzti tarpusavio ryšius su vaikų ugdymui(si) svarbiais žmonėmis.
- Skatinu pagarbių socialinių ryšių formavimąsi su šeimomis, kolegomis ir bendruomenės nariais.
- Bendrauju ir bendradarbiauju su specialistais ugdymo įstaigoje ir už jos ribų, siekdamas pagerinti vaikų ugdymo(si) sąlygas ir rezultatus.

Šeima ir bendruomenė

Pripažindamas šeimos ir namų aplinkos svarbą vaiko ugdymuisi, pedagogas privalo tiesti tiltus tarp ugdymo įstaigos ir šeimos, skatinti nenutrūkstamą dvikryptį ryšį. Siekiant geriau pažinti ir tenkinti kiekvieno vaiko ugdymosi poreikius, svarbu atsižvelgti į šeimų ir bendruomenių įvairovę. Pedagogas parodo savo jautrumą ir gebėjimą suprasti kiekvieną šeimą, pasiūlydamas įvairių būdų, kuriais šeimos gali prisidėti prie savo vaikų ugdymo grupės ir švietimo įstaigos gyvenime. Skatindamas efektyvų šeimų, švietimo įstaigos ir bendruomenės bendradarbiavimą, pedagogas prisideda prie bendro visų intereso ir atsakomybės už vaikų ugdymą ir jų ateitį, skatina socialinę sanglaudą platesniu mastu.

N – niekad K – kartais D – dažnai V – visada

N K D V

- Kviečiu šeimos narius į grupę, parodau, kad jie yra laukiami, ir randu įvairių būdų visoms šeimoms dalyvauti ugdymo procese.
- Įtraukiu šeimos narius sprendžiant bendrus klausimus dėl jų vaikų ugdymosi ir socialinio gyvenimo grupėje.
- Įtraukiu šeimos narius priimant sprendimus dėl jų vaikų ugdymosi aplinkos kūrimo.
- Kalbu su šeimomis apie jų vaikų ugdymąsi, sklandžią vaikų raidą ir grupės gyvenimą.
- Palaikau ryšį su šeimomis, norėdamas išsiaiškinti vaiko stipriąsias puses, interesus ir poreikius.
- Sudarau šeimoms galimybes mokytis vienas iš kitų ir teikti tarpusavio pagalbą.
- Suprantu, kad informacija apie šeimas ir vaikus yra konfidenciali.
- Padedu šeimoms gauti reikalingos informacijos, išteklių ir paslaugų, reikalingų jų vaikų ugdymuisi.
- Naudoju žinias apie vaikų šeimas ir bendruomenes, taip praturtindamas ugdymo programą ir vaikų ugdymosi patirtį.
- Šeimų nariams suteikiu žinių ir idėjų, padedančių sustiprinti tėvų kompetencijas ir naudingų kuriant namuose stimuliuojančią ugdomąją aplinką.

Inkliuzija, įvairovė ir demokratinės vertybės

Kokybiškos pedagogikos integrali dalis yra kiekvieno vaiko ir jo šeimos teisių gynimas: teisės būti gerbiamam ir vertinamam, teisės dalyvauti, dirbti vardan bendrų tikslų, teisės realizuoti turimą potencialą, didelį dėmesį skiriant labiausiai pažeidžiamiems visuomenės nariams. Neaprasitai svarbu, kad kiekvienos dienos ugdymo(si) praktika atitiktų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas. Pedagogas savo elgesiu modeliuoja ir užtikrina, kad savo kasdiene patirtimi vaikai išmokyti pripažinti ir vertinti įvairovę, susiformuoti bendradarbiavimo įgūdžius. Pedagogas skatina pripažinti poreikių įvairovę, efektyviai bendradarbiauti vardan bendrų tikslų, gerbti kiekvieno vaiko ar visuomenės grupių interesus ir reikmes. Kiekvienas vaikas turi būti traktuojamas kaip aktyvus ugdymo(si) proceso dalyvis, kaip individas, lygiavertis bendruomenės ir visuomenės narys.

N – niekad K – kartais D – dažnai V – visada

N K D V

- Suprantu, kad mano asmeniniai įsitikinimai, nuostatos ir patirtis daro poveikį mano pedagoginei praktikai, bendravimui su vaikais ir šeimomis.
- Gerbiu kiekvieną šeimą ir randu būdų, kaip ją įtraukti į vaiko ugdymo procesą.
- Ir bendraudamas, ir savo veikloje vengiu lyčių stereotipų.
- Ugdomąją aplinką ir veiklas pritaikau skirtingų ugdymosi poreikių vaikams taip, kad jie galėtų dalyvauti daugumoje veiklų.
- Teigiamai vertinu vaikų, šeimų ir bendruomenėje egzistuojančią įvairovę ir panaudoju ją ugdymo procesui turtinti.
- Savo praktikoje remiuosi Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatomis, joje išdėstytomis teisėmis ir atsakomybėmis.
- Stiprinu vaikų pagarbą skirtingiems kitų pasirinkimams, padedu formuoti įgūdžiams tinkamai reikšti savo poreikius.

Vertinimas ir planavimas

Vertinimas ir planavimas turi didelę reikšmę ugdymo proceso kokybei, norint užtikrinti kiekvieno vaiko ugdymosi sėkmę. Vertindamas ir planuodamas pedagogas jungia vaiko raidą atitinkančius lūkesčius, nacionalinius reikalavimus, laisvę kurti ir eksperimentuoti, pavienių vaikų ir vaikų grupių reikmes į darnią visumą. Vertinimo-planavimo ciklas sustiprina vaikų ugdymosi galimybes ir remiasi prigimtiniu vaikų smalsumu, turimomis žiniomis, įgūdžiais, interesais ir patirtimi. Sistemingai stebėdamas vaikus ir naudodamas kitas tinkamas strategijas pedagogas kuria trumpalaikius ir ilgalaikius planus, atliepiančius vaikų poreikius, planuose numatydamas ir reikiamą paramą, ir būtinus iššūkius būsiamiems vaikų pasiekimams užtikrinti. Pedagogas planuoja remdamasis tuo, ką vaikai geba, žino ir supranta, jis nustato, ko reikia, kad kiekvienas vaikas pasiektų savo ugdymosi potencialą. Planai turi atitikti mokymosi stilių įvairovę ir individualius vaikų gebėjimus, o reikalui esant, modifikuojami. Vaikai, šeimos ir kiti su ugdymu susiję specialistai įtraukiami į vertinimo ir planavimo procesą. Šis procesas yra kryptingas ir tuo pat metu lankstus, nuolat atsižvelgiant į tai, ar vaikai daro pažangą, stebint, kas vyksta vaikų, bendruomenės gyvenime, ir nustatant, kaip įmanoma patobulinti planus ir kokie turėtų būti kiti žingsniai.

N – niekad K – kartais D – dažnai V – visada

N K D V

- Stebiu ir naudoju kitas vaikų raidai tinkamas formuojamojo vertinimo strategijas atsižvelgdamas į ugdymosi procesą ir daromą pažangą.
- Vertinu, koks vaikų ištraukimo į ugdymosi procesą lygis, ir, reikalui esant, atitinkamai pakoreguoju veiklas, siekdamas, kad ugdymas būtų prasmingas ir visi vaikai aktyviai dalyvautų ugdymosi procese.
- Užtikrinu, kad vertinant būtų atsižvelgiama ir remiamasi vaikų stipriosiomis pusėmis, individualiais poreikiais ir interesais.
- Planuoju veiklas, kurios atitinka vaikų amžiaus raidą, interesus ir padeda jiems įgyti reikiamų kompetencijų.
- Išlaikau balansą tarp iš anksto suplanuotų ir vaikų inicijuotų veiklų, užtikrinu galimybes rinktis veiklas, atitinkančias individualius ugdymosi stilius ir spartą.
- Planuoju pakankamą veiklų įvairovę, garantuojančią vaikų aktyvų dalyvavimą, numatau jiems naujus iššūkius.
- Planuoju ir veikiu taip lanksčiai, kad pastebėčiau ir atsižvelgčiau į kintančią situaciją, vaikų interesus ir poreikius.
- Dalinuosi su šeimų nariais informacija apie vaiko daromą pažangą ir interesus, sutariu su šeimomis dėl trumpalaikių ir ilgalaikių individualių ugdymosi tikslų.
- Esant reikalui, į vertinimo ir planavimo procesą įtraukiu ir kitus specialistus.

Ugdymo strategijos

Kokybiškas ugdymo procesas remiasi įstikiniu, kad rūpestis, pagalba ir skatinimas sudaro vieną visumą ir kad kiekvieno vaiko gera savijauta ir įsitraukimas į veiklą yra būtina ugdymosi sėkmės sąlyga. Pripažįstant, kad ugdymasis vyksta įvairiais būdais ir skirtingose situacijose, pagrindinis pedagoginio proceso tikslas yra kiekvienam vaikui kelti aukštus, bet pasiekiamus tikslus, skatinti smalsumą, norą eksperimentuoti, kritinį mąstymą ir bendradarbiavimą, kad kiekvienas vaikas susiformuotų įgūdžius ir nuostatas, reikalingas mokymuisi visą gyvenimą. Pedagogas atsako už teisingą ugdymo strategijų pasirinkimą, kurios kiekvienam vaikui suteikia geriausią paramą, padeda jam sėkmingai ugdytis ir pasiekti rezultatų, apibrėžtų nacionaliniais tikslais ir vaiko individualia raida.

N – niekad K – kartais D – dažnai V – visada

N K D V

- Naudoju plačią skalę aktyvių ugdymo strategijų, kurios holistiškai aprėpia visas vaikų raidos sritis.
- Pasiūlau veiklų, kurios skatina tyrinėti, eksperimentuoti ir kurti.
- Taikau ugdymo strategijas, kurios skatina gebėjimą spręsti problemas.
- Pripažįstu neformaliojo ugdymosi vertę ir sukuriu tam įvairių galimybių.
- Skatinu vaikus naudoti prieinamas ir jų amžiui tinkamas technines priemones, kurios padėtų jų ugdymuisi ir formuotų įgūdžius, reikalingus aktyviai dalyvavauti informacinėje visuomenėje.
- Pasiūlau veiklų, kurios padeda suvokti jų individualybę ir savitumą.
- Renkuosi startegijas, formuojančias vaikų autonomiją ir skatinančias iniciatyvą.
- Taikau startegijas, kurios skatina vaikų savireguliaciją.
- Naudoju strategijas, padedančias vaikams formuoti teigiamus santykius su kitais.
- Padedu vaikams ugdytis gebėjimą spręsti konfliktus.
- Suteikiu vaikams efektyvią pagalbą, adekvačią jų poreikiams ir daromai pažangai.
- Taikau strategijas, kurios padeda vaikams kaupti žinias apie taisykles, ribas ar apribojimus ir išmokti gerbti kitų teises demokratinėje visuomenėje.
- Suteikęs vaikams galimybes rinktis ir ugdymosi procese, ir kitose situacijose, padedu susiformuoti supratimą apie savo pasirinkimų pasekmes.

Ugdomoji aplinka

Ugdomoji aplinka daro didelę įtaką vaikų pažintinei, socialinei, kalbinei, emocinei ir fizinei raidai. Sukurdamas fiziškai ir psichologiškai saugią ir stimuliuojančią aplinką, kurioje vaikai gali rasti jų amžiaus raidai tinkamų priemonių, įvairių užduočių ir situacijų, pedagogas skatina vaikų ugdymąsi per žaidimą, resursų įvairovę ir sąveiką su kitais vaikais bei suaugusiais. Užtikrindamas, kad kiekvienas vaikas jaustųsi laukiamas, pedagogas parodo vaikams, kad jie visi yra gerbiami, kad kiekvienas vaikas ir jo šeima yra svarbi grupės bendruomenės dalis. Sukurdamas vaikams saugią aplinką ir pritaikydamas ją specifiniams ugdymosi poreikiams, pedagogas skatina vaikų ugdymąsi. Už grupės ir švietimo įstaigos durų esanti aplinka ir bendruomenės išteklių praturtina vaikų ugdomąją aplinką.

N – niekad K – kartais D – dažnai V – visada

N K D V

- Sukuriu aplinką, kurioje kiekvienas vaikas jaučiasi priklausantis šiai bendruomenei.
- Rodau pagarbą vaikams, domėdamasis jų jausmais, idėjomis ir patirtimi.
- Sukuriu atmosferą, nevaržančią vaikų saviraiškos.
- Skatinu kiekvieną vaiką formuoti pozityvų abipusį jo ir mano tarpusavio bendravimą.
- Siekiu, kad ugdomoji aplinka būtų fiziškai saugi ir lengvai stebima.
- Užtikrinu, kad ugdomoji aplinka vaikams būtų patraukli ir patogi įvairioms jų veikloms.
- Suskirstau grupės erdvę į logiškai apibrėžtas erdves, tuo skatindamas jų aktyvų ugdymąsi.
- Pasiūlau įvairių vaiko raidą atitinkančių priemonių, stimuliuojančių norą tyrinėti, žaisti ir mokytis.
- Modifikuoju fizinę aplinką atsižvelgdamas į pavienių vaikų ar jų grupių reikmes.
- Aiškiai suformuluoju, kokio elgesio tikimasi iš vaikų, ir įtraukiu juos kuriant taisykles.
- Sukuriu aplinką, pagrįstą demokratinėmis vertybėmis ir skatinančią dalyvauti.
- Grupėje taikau pasikartojančias, vaikams įprastas veiklas, kurios skatina vaikų savireguliaciją ir savarankiškumą.
- Vaikų elgesiui keliu reikalavimus, remdamasis savo žiniomis apie kiekvieno vaiko asmeninius bruožus ir to amžiaus vaikų raidos savybes.

Profesinis tobulėjimas

Ugdymo kokybę užtikrina pedagogai, kurie nuolatos rūpinasi savo asmeniniu ir profesiniu tobulėjimu, geba reflektuoti, įsivertinti savo darbo veiksmingumą, dirbti komandoje, suvokia mokymosi visą gyvenimą svarbą. Pedagogo pareiga – įgyvendinti nacionalinius švietimui keliamus reikalavimus, remiantis įsitikinimu, kad kiekvienas vaikas gali patirti sėkmę ugdymosi procese, jeigu jam bus suteikta geriausia, kokia tik įmanoma, pedagogo parama. Pedagogas savo pavyzdžiu demonstruoja, kad mokymosi procesas teikia džiaugsmo, ir kiekvienas žmogus turi tobulėti, norėdamas atliepti naujus kasdienio gyvenimo ir profesinius iššūkius, pokyčius visuomenėje, vis didėjančius informacijos kiekius, naujų technologijų atsiradimą. Aktyviai dalyvaudami, reflektuodami, bendradarbiaudami su kitais, pedagogai nuolat tobulina savo profesinį efektyvumą, populiarina savo profesiją ir ugdo gebėjimą kovoti, kad kokybiškos ugdymo paslaugos būtų prieinamos visiems vaikams.

N – niekad K – kartais D – dažnai V – visada

N K D V

- Pripažįstu mokymosi visą gyvenimą svarbą ir nuolat naudojuosi įvairiomis asmeninio ir profesinio tobulėjimo galimybėmis.
- Pats įsivertinu savo pedagoginės praktikos efektyvumą ir siekiu grįžtamojo ryšio iš kitų, o esant reikalui, stengiuosi patobulinti savo pedagoginę praktiką.
- Bendradarbiauju su kitais, siekdamas pagerinti ir savo pedagoginę praktiką, ir ugdymo kokybę apskritai.
- Priimu sprendimus, susijusius su savo profesija, remdamasis turimomis žiniomis, įgūdžiais ir nepriklausomu kritiniu mąstymu.
- Dalyvauju visuomeninėje veikloje, stengiuosi propaguoti kokybiškas ugdymo paslaugas ir jų prieinamumą kiekvienam vaikui.

Literatūra

1. Ankstyvojo ugdymo vadovas. Tėvams, globėjams, pedagogams. Sudarytoja O. Monkevičienė. – Vilnius: Minklės leidyba, 2001.
 2. Competent teacher of the 21 Century. ISSA'S Definition of Quality Pedagogy. – Hungary, 2009.
 3. Brazelton Berry T., Greenspan Stanley I. The Irreducible Needs of Children: What Every Child Must Have to Grow, Learn and Flourish, Da Capo Press, 2001.
 4. Diane Trister Dodge, Sherrie Rudick, Kai-lee Berke. Ankstyvojo amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas. – Vilnius: Presvika, 2008.
 5. Dodge D.T. Ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymas. Vadovas tėvams. – Vilnius: Presvika, 2008.
 6. Epstein J. L., Coates L., Salinas K. C., Sanders M. G. and Simon B. S. (1997). School, Family, and Community Partnerships: Your Handbook for Action. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
 7. Fogel A, King B. & Shanker S. Human Development in the 21st Century (Cambridge UP), 2007.
 8. Garvey C. Play. 2 ed. – Cambridge: Harvard University Press, 1990.
 9. Į vaiką orientuotas ugdymas nuo gimimo iki trejų metų. Knyga ugdytojams. – Vilnius: Lietus, 2001.
 10. Johnston M. Strategies for a successful parental involvement program. In How to involve parents in early childhood education. Provo, Utah: BrighamYoung University Press, 1982.
 11. Lietuvos higienos norma HN 75:2008. Ikimokyklinio ugdymo mokykla: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai, 2008.
 12. Mahler S., Pine M. and F. Bergman A. The Psychological Birth of the Human Infant, New York. Basic Books, 1973.
 13. Sharkowich D. Observation and Reflections in Chaildhood, Australia, 2006.
 14. Tarptautinių žodžių žodynas: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
 15. The Irreducible Needs of Children: What Every Child Must have to Grow, Learn and Flourish. Stanley I. Greenspan, MD. And T. B. Brazelton, M. D., Perseus Book, 2000.
 16. Toni S. Bickart, Diane Trister Dodge. Skaitome nuo mažens. Kaip tėvai gali paskatinti vaiką pradėti skaityti. Vadovas tėvams. – Vilnius: Presvika, 2008.
 17. Valstybinė šeimos politikos koncepcija. – Vilnius, 2008.
- www.smm.lt
www.sam.lt
www.perseusbooks.com
www.vaikui.lt